

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Juridiska Institutionen
2007

Medling med anledning av brott

- En diskussion om den reparativa rättvisans värden och plats inom straffrätten

Av: Andrea Nilsson

Tillämpade studier, Straffrätt, 20 p
Handledare: Universitetslektor Gösta Westerlund

”Det var nervöst att träffa honom som bråkat med mig, men under mötet kunde vi se på saken ur varandras perspektiv. Det har hjälpt oss båda att lämna händelsen bakom oss. Idag hälsar vi på varandra när vi möts på stan.”

Kalle, 17 år.

(Holender, Dagens Nyheter, 26 april 2006.)

Förord

Ett särskilt intresse för straffrätt har alltid funnits hos mig, långt innan jag ens påbörjade mina juridikstudier. Straffrätten är enligt mig det mest betydelsefulla regelverket då det uttrycker grundläggande värden inom ett samhälle kring vad som utgör ”rätt” och ”fel”. Det vi karaktäriserar som brottsliga gärningar anser de flesta vara moraliskt felaktiga handlingar som kräver ett mer långtgående ingripande från samhällets sida. Denna speciella moraliska och filosofiska aspekt på straffrätten gör alltså detta område extra intressant. Frågor kring hur ett samhälle hanterar de människor som gör sig skyldiga till brott och de individer som faller offer för brottslighet är viktiga för mig. Ämnen såsom val av påföljd, bestraffning, rehabilitering och försoning är mycket grundläggande i en sådan diskussion.

För tre år sedan kom jag för första gången i kontakt med en rörelse som formulerat en kritik mot det rådande västerländska sättet att hantera brottslighet. Under en föreläsning i rättspsykologi fick jag lära mig om något som benämndes *terapeutisk juridik*, tanken att rättsregler och rättstillämpning skall ha som målsättning att resultera i ett psykologiskt tillfredsställande hos de parter som blir föremål för den. Mitt nästa möte med liknande idéer var hösten 2006, då jag studerade en termin på ett universitet i Albany, New York. Där fick jag höra om *reparativ rättvisa*, en rättsfilosofi som etablerats och vunnit framsteg under de senaste trettio åren. Vid närmare efterforskning förstod jag att de tankar som samlats under detta begrepp i stor utsträckning var inriktade på just de frågor som jag länge haft intresse för, nämligen hur ett samhälle bör reagera på brott och hantera gärningsmän och brottsoffer.

Vissa idéer inom den reparatoriska rättvisan har fått fäste i den svenska straffrätten, genom lag (2002:445) om medling med anledning av brott. När jag hörde talas om denna lag såg jag en möjlighet att utforska den reparatoriska rättvisan mera ingående och med hjälp av detta nya perspektiv på straffrätten få ytterligare kunskap om rättsområdet som intresserar mig mest.

Jag vill här passa på att uttrycka min tacksamhet till alla de personer som på olika sätt har bidragit till att mitt arbete med denna examensuppsats slutligen blivit färdigt. Många vänner har fått utstå mina långa och ibland förvirrade tankegångar. De har tålmodigt lyssnat och uppmuntrat mig. Ett särskilt tack vill jag rikta till min kära far som med ett genuint intresse har tagit del av mitt arbete och som hjälpt mig att komma upp i tid på morgnarna. Jag vill också framföra ett varmt tack till min älskade bror som under arbetets gång manat mig att hålla motivationen uppe och att vara fokuserad på mitt skrivande.

Sammanfattning

Denna uppsats undersöker den reparativa rättvisans värden och målsättningar samt filosofins förhållande till det etablerade straffrättssystemet. Uppsatsen förankras på det praktiska planet genom att undersöka medling som reparativ process. I fokus står lag (2002:445) om medling med anledning av brott. Denna uppsats fokuserar främst på dessa specifika frågeställningar:

- Vad är reparativ rättvisa och vilka grundläggande värden står den för?
- Hur förhåller sig den reparativa rättvisan till det etablerade straffrättssystemet?
- Vilka är de grundläggande målen och syftena med medling enligt medlingslagen?
- Vilket förhållande har medling till det svenska straffrättssystemet?

Reparativ rättvisa är en rättsfilosofi som har etablerats de senaste 30 åren och som kännetecknas av att den har formulerat en kritik mot det rådande västerländska straffrättssystemet. Den reparativa rörelsens utveckling har bestått i att det från olika håll har dykt upp olika åtgärdsprogram. Rörelsen startade upp genom att så att säga ”känna sig fram”, och denna period av utforskning får nog alltjämt anses pågå. I och med att den reparativa rörelsen fortfarande är relativt ung kan det ännu vara för tidigt för att redovisa principer med bred förankring om vad den reparativa rättvisan står för. Vissa grundläggande värden går dock att urskilja. Den reparativa rättvisan förutsätter att människan är en gemenskapssökande varelse. Vi lever därför i ett ömsesidigt beroendeförhållande till andra och därigenom är vi sammanvävda med varandra och har också ett ansvar inför varandra. Sociala faktorer är alltså tydligt närvarande inom den reparativa rättvisan när det gäller att analysera såväl uppkomsten av brottslighet som reaktionerna på brottslighet. En annan grundidé inom den reparativa rättvisan är att de personer som direkt berörs av ett brott, det må vara brottsoffer, gärningsman, deras familjemedlemmar eller företrädare för samhället, skall vara involverade i att åtgärda den skada som brottet orsakat och inkluderas i processen. Det personliga engagemanget och ansvaret för att lösa sin egen konflikt som den reparativa rättvisan stipulerar skall ta sig uttryck genom att det skapas en plattform för dialog mellan de berörda parterna. I dialogen är det viktigt att se de känslomässiga och relationsmässiga konsekvenserna av brott.

Rörelsen för reparativ rättvisa har till stor del utvecklats och definierats genom att sätta sig i motsatsförhållande till det rådande rättssystemet och formulera en kritik mot detta. Förespråkare för den reparativa rättvisan har formulerat ett spänningsförhållande mellan två olika

former av rättvisa: en *bestraffande rättvisa* och en *reparativ rättvisa*. Enkelt uttryckt är den stora skiljelinjen mellan bestraffande och reparativ rättvisa vad gäller hur rättvisa skall skipas. Den bestraffande rättvisan definierar rättvisa som vedergällning, medan den reparativa rättvisan definierar det som återställande.

Förespråkare för den reparativa rättvisan hävdar att det centrala vid analysen av ett brott inom den bestraffande rättvisan är fastställandet av skuld. Denna skuld fastställs genom ett snävt och tekniskt arbets sätt som främst är objektivt och deskriptivt till sin natur. Frågor om skuld och oskuld hanteras inom ett formalistiskt ramverk som kan te sig mycket främmande för gärningsmäns och brottsoffers egna upplevelser kring vad som egentligen hänt. Enligt den reparativa rättvisan är det centrala istället den skada eller konflikt som en handling orsakar. Ett brott ses inom den reparativa rättvisan främst som en kränkning av mänskliga relationer som påverkar individers känsla av tillit.

Förespråkare för den reparativa rättvisan menar att de straffrätts system som präglas av den bestraffande rättvisan behandlar såväl gärningsmän som brottsoffer som passiva parter i rättsprocessen. Gärningsmannen är den person som åtgärder skall riktas *mot*, medan den reparativa rättvisan istället vill ge honom eller henne en betydligt mer aktiv roll i att uppnå en lösning på konflikten som uppkommit på grund av brottet. Den bestraffande rättvisan anses ignorera brottsoffers behov, medan den reparativa rättvisan istället vill sätta brottsoffrets behov i centrum och lyfta fram den relation som skapats mellan brottsoffret och gärningsmannen med anledning av brottet.

I och med att den reparativa rättvisan får ett starkare fäste i många rättssystem aktualiseras frågan kring den reparativa rättvisans förhållande till den bestraffande rättvisan och det konventionella straffrätts systemet. Förespråkare för den reparativa rättvisan har ännu inte riktigt lyckats att hantera frågan kring bestraffning, om det finns någonting som över huvud taget rättfärdigar bestraffning, och vad det i så fall skulle vara. Vissa menar att det inte finns något utrymme för tankegångar om bestraffning inom den reparativa rättvisan. Centralt skall enligt dem vara att byta ut det existerande paradigmet som förespråkar vedergällning och straff mot ett reparativt paradigm. Andra försöker tona ned konflikten mellan den bestraffande rättvisan och den reparativa rättvisan. De menar att de två rättvisefilosofierna snarare kan komplettera varandra. Olika förslag på integrerade system har utarbetats där det föreslås att den reparativa rättvisan skall vara förstahandsalternativet vid val av straffrättslig åtgärd. Typiskt bestraffande åtgärder, såsom frihetsberövande, blir i dessa modeller en sista utväg för

gärningsmän som inte vill eller kan genomgå en mer reparativ process för att sona för sitt brott.

Det finns många olika verksamheter som kan hänföras till den reparativa rättvisan. Gemensamt för alla reparativa processer är användandet av ett narrativt berättande där känslor och tankar kommuniceras mellan deltagarna. Tanken är att detta sätt att kommunicera skall uppmuntra deltagarna att vara närvarande med både hjärta och rationellt tänkande. Medling är en av de mest utvecklade metoderna för att genomföra den reparativa rättvisans värden om att hålla gärningsmän direkt ansvariga för sina handlingar genom att möta sitt brottsoffer och söka reparera den skada som åsamkats, samt för att involvera samhället i den rättsskipande processen. Brottsoffret ges möjlighet att förmedla till gärningsmannen hur brottet har påverkat honom eller henne och påverka på vilket sätt gärningsmannen skall hållas ansvarig för sitt brott. Medlarens huvudsakliga uppgift är att hjälpa parterna att ingå i en dialog med varandra, där de kan se varandra som medmänniskor och skapa en förståelse för varandras olikheter samt nå enighet kring hur de skall hantera dessa skillnader. Själva mötet och samtalet är det centrala under medlingen, inte nödvändigtvis att uppnå total enighet eller förlikning.

De första svenska medlingsverksamheterna som inriktade sig på brott startade under andra hälften av 1980-talet. Medlingsverksamheterna i Sverige bedrivs numera så gott som uteslutande inom ramen för socialtjänsten. Snatteri, misshandel och skadegörelse är de vanligaste brottstyperna som medlas i Sverige. De allra flesta gärningsmän som deltar i medlingar är unga lagöverträdare. Den 1 juli 2002 trädde en lag om medling i kraft, som sätter upp ramarna för den medlingsverksamhet som bedrivs i offentlig regi. Tankarna bakom medlingslagen är de som den reparativa rättvisafilosofin har formulerat. Det huvudsakliga målet med medling är enligt medlingslagen att minska de negativa konsekvenserna av ett brott. Medlingen skall syfta till gärningsmannen får ökad insikt om brottets konsekvenser och att brottsoffret får en möjlighet att bearbeta sina upplevelser av brottet.

Frågan om medlingens plats i det svenska straffrättsystemet har varit föremål för diskussion inför såväl medlingslagens tillkomst år 2002 som den påföljdsreform som trädde i kraft 2007. Många av de förslag som Utredningen om medling vid ungdomsbrott lade fram i sitt betänkande år 2000 genomfördes sedermera inte. Det konstaterades därvid att tiden ännu inte var mogen för att definitivt ta ställning till vilken betydelse medling skulle ha i rättsprocessen, utöver de möjligheter som redan då fanns att beakta medling. Medling har i och med den senaste påföljdsreformen för unga lagöverträdare år 2007 fått en etablerad om än perifer

position inom den svenska straffrätten. Det har inte ansetts lämpligt att införa medling som en påföljd, och inte heller har lagstiftaren velat knyta medling till villkorade åtalsunderlåtelse. Däremot har lagstiftaren genom ett tillägg i 17 § LUL stadgat att en åklagare kan beakta en ung gärningsmans vilja att genomgå en medling vid ett beslut om åtalsunderlåtelse. Det är också möjligt att beakta att en medling har ägt rum vid val av påföljd samt vid straffmätning, enligt 29:5 och 30:4 BrB. Lagstiftaren har dock valt att inte explicit reglera detta i dessa bestämmelser. Från och med den 1 januari 2008 blir det obligatoriskt för kommunernas socialtjänst att erbjuda medling för gärningsmän under 21 år.

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	11
1.1	Syfte och frågeställningar	11
1.2	Avgränsningar	11
1.3	Material och metod	12
1.4	Disposition och presentation	14
1.5	Definitioner	15
2	REPARATIV RÄTTVISA	16
2.1	Allmänt	16
2.2	En social rörelse formas	16
2.2.1	En inflytelserik kriminologisk uppsats	16
2.2.2	Reparativ rättvisa som straffrättslig filosofi	17
2.2.3	Den reparativa rättvisan genom historien	18
2.3	Ett försök till definition	21
2.3.1	En process för autonom konfliktlösning	21
2.3.2	Process eller värden?	22
2.4	Reparativa värden	23
2.4.1	Ung rörelse, disparata värden	23
2.4.2	Människan och brottet i sin sociala kontext	23
2.4.3	Direkt och personligt engagemang	23
2.4.4	En respektfull och flexibel dialog	24
2.4.5	Önskade resultat	25
2.5	Reparativa processer	26
2.5.1	En reparativ och autonom dialog	26
2.5.2	Tre prototyper	27
2.5.2.1	<i>Medling</i>	27
2.5.2.2	<i>Familjerådslag</i>	27
2.5.2.3	<i>Cirklar</i>	28
2.5.3	Andra typer av reparativa processer	29
3	MEDLING SOM REPARATIV METOD	31
3.1	Allmänt	31
3.2	Syfte och mål med medling	32
3.2.1	Primära och sekundära mål med medling	32
3.2.2	Är förlåtelse det högsta målet?	32
3.3	Mötet mellan gärningsman och brottsoffer	33
3.3.1	En integrerande stigmatiseringsprocess	33
3.3.2	Medlarens roll	34
3.3.3	Är medling lämpligt vid våldsbrott?	35
3.4	Internationella juridiska förankringar	36
3.4.1	Europarådets rekommendation	36
3.4.2	Europeiska Unionens råds rambeslut	38
3.5	Forskningsresultat kring medling	38

4	BESTRAFFANDE RÄTTVISA – REPARATIV RÄTTVISA	39
4.1	Allmänt	39
4.2	Huvudsakliga skillnader	39
4.2.1	Synen på brott: formalistisk skuld – faktisk skada	39
4.2.2	Synen på gärningsman och brottsoffer: passiva parter – prioriterade parter	41
4.2.3	Synen på hur rättvisa skipas: polemisk processföring - resultatnriktad dialog	41
4.3	Är dikotomin en chimär?	42
4.3.1	Dags att överbrygga konflikten?	42
4.3.2	Finns det plats för bestraffning inom den reparativa rättvisan?	43
4.3.3	Den bestraffande rättvisans skydd för individuella rättigheter	45
4.3.4	Kravet på frivillighet	47
4.3.5	Förslag på integrerade system	47
5	MEDLING I SVERIGE	51
5.1	Allmänt	51
5.2	Medlingsverksamheten i Sverige	52
5.2.1	Brottstyper	52
5.2.2	Deltagande parter	53
5.3	Lagstiftning angående medling	53
5.3.1	Tillkomsten av en ramlag	53
5.3.2	Medlingen får en tydligare roll inom straffrätten	54
5.4	Medlingslagen	54
5.4.1	Medlingslagens tillämpningsområde	54
5.4.2	Förutsättningar för medling	55
5.4.2.1	<i>Frivillighet</i>	55
5.4.2.2	<i>Erkänd gärning</i>	56
5.4.2.3	<i>Allmänt lämplighetskrav</i>	56
5.4.2.4	<i>Gärningsmannen</i>	56
5.4.2.5	<i>Brottstyper</i>	57
5.4.3	Syfte och mål med medling	58
5.4.4	Medlingsförfarandet	59
5.4.4.1	<i>Mötet mellan gärningsman och brottsoffer</i>	59
5.4.4.2	<i>Kravet på skyndsamhet</i>	59
5.4.4.3	<i>Information och förberedelser</i>	61
5.4.4.4	<i>Deltagare i medlingsmötet</i>	61
5.4.5	Medlarens roll	62
5.5	Medlingens position i straffrättssystemet	64
5.5.1	En aktuell diskussion	64
5.5.2	Medling som påföljd	65
5.5.2.1	<i>Den svenska straffrättens karaktär</i>	65
5.5.2.2	<i>Särskild behandling av unga lagöverträdare</i>	66
5.5.2.3	<i>Kravet på frivillighet i medlingsförfaranden</i>	67
5.5.3	Villkorade åtalsunderlåtelse	67
5.5.4	Medling som grund för åtalsunderlåtelse	68
5.5.4.1	<i>Tidigare överväganden</i>	68
5.5.4.2	<i>Överväganden inför påföljdsreformen</i>	69
5.5.5	Påföljdsval och straffmätning	71
5.5.5.1	<i>Tidigare överväganden</i>	71
5.5.5.2	<i>Överväganden inför påföljdsreformen</i>	71
5.5.6	Medlingsverksamheten obligatorisk från 1 januari 2008	72
5.5.6.1	<i>Tidigare överväganden</i>	72
5.5.6.2	<i>Överväganden inför påföljdsreformen</i>	73

6	DISKUSSION OCH SLUTSATSER	74
6.1	Reparativ rättvisa i teorin: Värden och förhållande till den bestraffande rättvisan.....	74
6.2	Reparativ rättvisa i praktiken: Den svenska medlingslagen och medlingens plats inom den svenska straffrätten.....	80
6.3	Slutsatser	83

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
LUL	Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare
MedlL	Lag (2002:445) om medling med anledning av brott
SekrL	Sekretesslag (1980:100)
Brå	Brottsförebyggande rådet
SoctjL	Socialtjänstlag (2001:453)

1 Inledning

1.1 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med denna uppsats är att utforska rättsfilosofin reparativ rättvisa ur både ett teoretiskt och ett praktiskt perspektiv. På det teoretiska planet undersöker jag den reparativa rättvisan genom att utreda vilka värden den står för samt vilka målsättningar den har. Dessutom undersöker jag de tankar som finns inom den reparativa rättvisan vad gäller filosofins förhållande till det etablerade straffrättsystemet. Uppsatsen förankras på det praktiska planet genom att undersöka medling vid brott, en metod för konfliktlösning som har sin teoretiska grund i den reparativa rättvisan. I fokus står lag (2002:445) om medling med anledning av brott och den medlingsverksamhet som finns i Sverige.

Denna uppsats fokuserar främst på dessa specifika frågeställningar:

- Vad är reparativ rättvisa och vilka grundläggande värden står den för?
- Hur förhåller sig den reparativa rättvisan till det etablerade straffrättsystemet?
- Vilka är de grundläggande målen och syftena med medling enligt medlingslagen?
- Vilket förhållande har medling till det svenska straffrättsystemet?

Svaren på dessa frågor ger läsaren ett underlag för en jämförelse mellan teori och praktik samt en diskussion kring en eventuell utveckling av medling som metod inom det straffrättsliga systemet.

1.2 Avgränsningar

Till att börja med har jag gjort en avgränsning vid studiet av den reparativa rättvisan som filosofi genom att bara rikta in mig på dess straffrättsliga del. Värden och teorier inom andra fält än de som kan appliceras på fenomenet medling med anledning av brott har inte varit relevanta för denna framställning. Vad gäller medling som metod för konfliktlösning har jag valt att fokusera på den typ av medling där det bara är gärningsman, brottsoffer och medlare som deltar under mötet. Andra metoder för konfliktlösning med anledning av brott behandlas inte ingående, däremot redovisas de för att den reparativa rättvisan och dess metoder skall

sättas i en korrekt teoretisk kontext. Ledande för denna avgränsning har varit den svenska medlingslagen och dess tillämpningsområde; endast de delar av den reparativa rättvisans teorier som är relevanta för medlingslagen har studerats. Medlingslagen har fungerat som ett ankare för hela framställningen och har satt ramarna för vilka delar av rättsfilosofin som är relevanta för denna framställning.

Jag har som nämnts i föregående kapitel valt att fokusera på den reparativa rättvisans värden och förhållande till straffrättssystemet. Exempel på ett område som har valts bort är metodikfrågor som exempelvis hur förberedelser inför medlingsmötet kan se ut, hur medlingsmötet skall gå till samt hur olika skillnader i metoder står sig mot varandra. Då det finns åtskilliga olika metoder som varierar från varandra i sitt upplägg och olika kriterier för utvärdering har jag också valt att avgränsa min framställning vad gäller forskning kring effektiviteten av medlingar. Istället redovisas de grundläggande forskningsresultat som det råder enighet om inom fältet.

Eftersom jag inte har som avsikt att besvara några frågor kring huruvida en viss lösning är att föredra framför någon annan, utan snarare vill lyfta fram relevanta frågeställningar, har jag också valt att göra en avgränsning avseende utländska rättssystem och hur de förhåller sig till medling vid brott. Några försök till jämförelser mellan olika system ligger alltså utanför ramarna för detta arbete.

1.3 Material och metod

Till att börja med har jag gjort en bred litteratursökning för att finna information om teorierna kring reparativ rättvisa och medling. Jag har dels funnit framställningar av enskilda teoretiker, där deras individuella teorier läggs fram, dels litteratur som mer har karaktären av sammanställningar som redovisar de generella dragen hos den reparativa rättvisan. Under min litteratursökning i denna del har jag funnit både verk i bokform samt enskilda artiklar från kriminologiska tidskrifter.

En fördel med att jag har samlat in mycket litteratur är att jag har fått en överblick över de viktiga verken av enskilda författare på området, eftersom dessa omnämns gång efter annan i andra källor. Genom att studera flera källor har jag dessutom lyckats urskilja återkommande tankar och idéer som är gemensamma för flera individuella teoretiker och som därigenom ger

en bild av de grundläggande dragen hos den reparativa rättvisan. Vidare har instuderandet av en större textmassa hjälpt mig att ytterligare koncentrera min frågeställning och göra lämpliga avgränsningar, eftersom jag har fått en insyn i olika diskussioner inom den reparativa rättvisan.

En nackdel med denna breda och allmänna sökmetod är just det faktum att det finns så mycket litteratur att tillgå. Det finns väldigt många böcker som behandlar den reparativa rättvisan, och även otaliga tidskriftsartiklar på området. Att få en komplett bild av området är alltså inte möjligt, utan jag har efter hand fått nöja mig med det materialet jag införskaffat och den information som funnits att hämta ur detta. Denna potentiella negativa konsekvens av ett så stort utbud av litteratur har ändå vägts upp av det faktum att jag har funnit litteratur som är av sammanfattande karaktär samt att jag lyckats urskilja generella tendenser inom den litteratur jag har tillgodogjort mig.

I princip all litteratur om den reparativa rättvisan som jag har tillgodogjort mig är skriven på engelska. Detta har två nackdelar. Det första problemet är att det finns ett språkligt hinder att överbrygga. Vissa begrepp inom den reparativa rättvisan som är etablerade på engelska har inte alltid en självklar översättning på svenska. Även om jag i möjligaste mån försöker att använda mig av de svenska begrepp som står att finna i exempelvis svenska rättskällor och avhandlingar om medling är jag ibland tvungen att formulera egna begrepp. Detta löser jag på två sätt. På vissa ställen gör jag en egen översättning, men redovisar i en fotnot vilket det engelska begreppet är, för att läsaren själv lättare skall kunna tillgodogöra sig källorna samt söka upp ytterligare litteratur på området om denne så vill. På andra ställen använder jag istället mig av en engelsk formulering då jag inte funnit att en svensk översättning har vägt upp för de nackdelar som kan uppstå av ett eget påhittat svenskt begrepp. Där jag anser att språkliga missförstånd kan uppstå har jag alltså valt att vara trogen källans egna formuleringar. Det andra problemet med att mycket litteratur är skriven på engelska är tendensen att det i vissa diskussioner fokuseras på det amerikanska och brittiska rättssystemet. Detta är dock inte alldeles för problematiskt för denna uppsats eftersom diskussionerna inte är så detaljerade utan förs mer på en generell nivå som är relevant även för det svenska rättssystemet. Den engelskspråkiga litteraturen diskuterar trots allt västerländska rättssystem och därför är den användbar för denna uppsats.

Jag har vidare gjort efterforskning online, där jag dels har funnit artiklar om reparativ rättvisa samt hemsidor av olika intresseorganisationer. Min avsikt med denna typ av efterforskning

har varit att dels få information om grundläggande drag hos den reparativa rättvisan, men också att få en inblick i vilka värden som genomsyrar verksamheter som förespråkar den reparativa rättvisan. Dessutom har jag genom denna typ av efterforskning ytterligare fått hänvisningar till vilken litteratur som är viktig för studerandet av den reparativa rättvisan.

Vad gäller medlingsverksamheten i Sverige har jag studerat medlingslagen och dess förarbeten. För att få en förståelse för hur verksamheten är uppbyggd i praktiken har jag också inhämtat rapporter från Brottsförebyggande rådet. Jag har också tagit kontakt med personer som är aktiva inom medlingsverksamheter i Sverige. Avsikten med dessa kontakter har varit att få en förståelse för hur den svenska medlingsverksamheten fungerar i praktiken samt att möjligen även här få en inblick i vilka värden som genomsyrar verksamheten.

Slutligen har jag som en del av min informationssökning deltagit i Medlingens dag, ett heldagsseminarium anordnat av Brottsförebyggande rådet. Seminariet ägde rum i Stockholm den 26 april 2007. Jag deltog i två seminarier som behandlade rättsväsendets gemensamma ansvar för att ett fungerande samarbete kring medlingsverksamheten respektive hur medlingsverksamheten i Sverige idag ser ut och vad som behövs för en fungerande verksamhet. Dessutom lyssnade vi på anföranden av Brottsoffermyndighetens Generaldirektör Margareta Bergström och Justitieminister Beatrice Ask.

Vad gäller metoderna efterforskning online, intervjuer med enskilda personer samt deltagandet i medlingens dag är självfallet möjligheterna till generaliserbarhet mycket begränsade. Istället har jag betraktat dessa informationskällor snarare inspirerande, tankeväckande och användbara på ett anekdotiskt vis.

1.4 Disposition och presentation

Denna uppsats är uppdelad i sex kapitel. *Kapitel 2* ("Reparativ rättvisa") rör den reparativa rättvisan som rättsfilosofi och social rörelse. Kapitel redogör för den reparativa rättvisans uppkomst, grundläggande idéer och värden samt de olika processer som hänförs till rättsfilosofin. Syftet med detta kapitel är att ge läsaren en förståelse för fenomenet reparativ rättvisa. *Kapitel 3* ("Medling som reparativ metod") går in lite djupare på just medling som reparativ metod inom ramarna för rättsfilosofin. I detta kapitel ges läsaren en inblick i frågor som är relevanta för just medling som metod, som bland annat syften och målsättningar med

medling, tankar om själva mötet mellan gärningsman och brottsoffer samt vilka brott som är lämpliga för medling. I kapitlet redovisas också ett par internationella regleringar angående medling. En inblick i dessa regleringar ger läsaren en ytterligare förståelse för vilka värden som genomsyrar den reparativa rättvisans idéer angående medling. *Kapitel 4* ("Dikotomin bestraffande rättvisa – reparativ rättvisa") berör den konflikt som finns mellan det konventionella västerländska straffrättssystemet och den reparativa rättvisefilosofin. Här redovisas de huvudsakliga skillnader som förespråkare för den reparativa rättvisan identifierar mellan vad de kallar *bestraffande rättvisa* och den reparativa rättvisan. Kapitlet redogör också för den diskussion som förs inom fältet angående huruvida denna konflikt går att överbrygga och om det på något sätt är möjligt att integrera dessa system på något sätt. Slutligen tar *kapitel 5* ("Medling i Sverige") upp den svenska medlingsverksamhetens utveckling och omfattning idag. Därefter redogörs för medlingsagens tillkomst och innehåll. Kapitlet redogör avslutningsvis för medlingens position inom den svenska straffrätten. I det sista kapitlet i denna uppsats, *kapitel 6* ("Analys och diskussion"), sammanställer jag informationen från de tidigare kapitlen och applicerar den kunskap som uppkommit kring den reparativa rättvisan som filosofi på medlingsverksamheten i Sverige, medlingslagen samt bestämmelserna som reglerar medlingens plats inom det straffrättsliga systemet.

1.5 Definitioner

I denna uppsats finns det vissa begrepp som används synonymt med varandra, och andra begrepp som för läsaren kan verka synonyma men där jag ändå avser en viss skillnad. Begreppen *bestraffning*, *vedergällning* och *hämnd* lägger jag samma betydelse i, dessa termer använder jag alltså synonymt. Detsamma gäller begreppen *reparation* och *återställande*. Däremot gör jag en viss åtskillnad mellan det *konventionella (västerländska) straffrättssystemet* och den *bestraffande rättvisan*, även om dessa begrepp ofta åsyftar samma sak i en argumentation. När jag talar om det konventionella straffrättssystemet är det i sammanhang där diskussioner inom den reparativa rättvisan rör exempel ur verkligheten, i de rättssystem som finns idag. Begreppet *bestraffande rättvisa* används mer i sammanhang där diskussioner förs på ett abstrakt och teoretiskt plan, oftast i relation till den reparativa rättvisans idéer.

2 Reparativ rättvisa

2.1 Allmänt

Den reparativa rättvisan erbjuder ett nytt sätt att definiera begrepp som brott, straff och rättvisa. Detta kapitel redogör för uppkomsten av reparativ rättvisa som rättsfilosofi och social rörelse samt för hur detta nya tankesätt har valt att positionera sig i förhållande till det rådande rättssystemet samt i rätthistorian. Detta kapitel redovisar också diskussionerna kring att hitta en definition på reparativ rättvisa, något som har visat sig vara relativt svårt. Därefter presenteras de grundläggande värden som den reparativa rättvisan står för och som det råder enighet om bland förespråkarna för reparativ rättvisa. Slutligen ges i detta kapitel en bild av de olika processer och program som hänförs till den reparativa rättvisan.

2.2 En social rörelse formas

2.2.1 En inflytelserik kriminologisk uppsats

1977 publicerade den norske kriminologen Nils Christie en artikel som anses mycket viktig för den reparativa rörelsen.¹ Den har till och med beskrivits som den *mest* betydelsefulla texten för den reparativa rättvisan.² I sin artikel för Christie fram tanken att i det moderna samhällets rättegångar i brottmål har staten stulit den konflikt mellan individer som ligger till grund för rättegången.³ Juridiska experter och andra professionella tar över och omdefinierar brottet i juridiska termer.⁴ Christie betraktar ett begånget brott som en personlig konflikt mellan gärningsman och brottsoffer. En sådan konflikt, precis som för andra typer av konflikter, bör ses som något positivt: konflikter erbjuder en möjlighet till aktivitet och deltagande.⁵ För brottsoffret är själva brottet möjligen en av de viktigaste händelserna i dennes liv. I rättsprocessen, såsom den är utformad i de västerländska rättssystemen marginaliseras brottsoffrets position.⁶ Även gärningsmannen marginaliseras och kommer för

¹ Hareide, Konfliktmedling, s. 23 och Brå, 2005:14 s. 14.

² Braithwaite, Restorative Justice & Responsive Regulation, s. 11.

³ Christie, British Journal of Criminology, s. 3.

⁴ Christie, British Journal of Criminology, s. 5.

⁵ Christie, British Journal of Criminology, s. 7.

⁶ Christie, British Journal of Criminology, s. 3.

lätt undan ett personligt ansvar för sitt brott genom att kunna lämna över konflikten till någon annan, menar Christie.⁷

Christies artikel är i första hand inriktad mer på att påpeka behovet av medborgares rätt till medbestämmande i frågor som berör dem, än andra typiska rättspolitiska överväganden som kan vara vanliga inom kriminologin.⁸ Som exempel säger Christie uttryckligen att han inte baserar sitt resonemang på någon tro på minskat återfall i brottslighet på grund av ett mer personligt möte mellan brottsoffer och gärningsman.⁹

2.2.2 Reparativ rättvisa som straffrättslig filosofi

1974 startades i Ontario i Kanada ett program som kallade sig *Victim Offender Reconciliation Program (VORP)*. Kyrkliga representanter, en domare och en övervakare såg till att gärningsmän och brottsoffer fick mötas öga mot öga. Fokus i detta program låg på att tillgodose de emotionella och faktamässiga behov som kunde finnas hos de inblandade parterna.¹⁰ Detta experiment anses av många vara den händelse som innebar början för medling som en etablerad metod.¹¹ Andra typer av program som fokuserade på brottsoffers och gärningsmäns behov dök upp efter detta. På 1990-talet hade alltså dessa separata rörelser funnit en gemensam grund och började samlas under begreppet *reparativ rättvisa*.¹²

Den reparativa rättvisans utveckling har alltså bestått i att det från olika håll har dykt upp olika åtgärdsprogram. I den bemärkelsen kan inte den reparativa rättvisan sägas ha börjat som en enhetligt utarbetad teori kring brott eller rättvisa. Snarare har erfarenhet från olika framgångsrika projekt format rörelsen. Den reparativa rättvisan är alltså en rörelse som startade upp genom att så att säga ”känna sig fram”, och denna period av utforskning får nog alljämt anses pågå. Detta innebär att samtidigt som olika program och inriktningar fortsätter att utvecklas, kommer även idén om vad reparativ rättvisa är också att förändras.¹³ I mångt och mycket kan man alltså säga att den reparativa rättvisan är en filosofi som bygger på

⁷ Christie, *British Journal of Criminology*, s. 9.

⁸ Christie, *British Journal of Criminology*, s. 7.

⁹ Christie, *British Journal of Criminology*, s. 9.

¹⁰ Umbreit, *Victim Meets Offender: The Impact of Restorative Justice and Mediation*, s. 16 f.

¹¹ Raye & Warner Roberts, *Handbook of Restorative Justice*, s. 212.

¹² Braithwaite, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, s. 8.

¹³ Marshall, *Restorative Justice: An Overview*, s. 7.

praktiskt arbete. Samtidigt är det förstås också så att praktikerna i sig bygger på gemensamma filosofiska ställningstaganden.¹⁴

Den reparativa rättvisans fokus på just brott och straff och utkristalliseringen av en straffrättslig filosofi tog fart på 1990-talet. Andra rörelser med en längre historia som också kan hänföras till den reparativa rättvisan i vid bemärkelse är fredrörelser och rörelser för demokratisering av arbetsplatser och skolor samt andra rättsområden såsom familjerätt.¹⁵ Den reparativa rättvisan har utvecklats främst genom att vara en reaktion mot det rådande rättssystemet och ifrågasatt etablerade begrepp inom straffrätten såsom bestraffning, avskräckning och rehabilitering.¹⁶

2.2.3 Den reparativa rättvisan genom historien

Bland litteraturen om reparativ rättvisa finns många beskrivningar av den reparativa rättvisan i en historisk kontext. Vissa förespråkare för den reparativa rättvisan menar att den reparativa rättvisan har varit dominerande genom historien och att dagens system med fokus på bestraffning och hämnd är långt ifrån det enda möjliga alternativet.¹⁷

Braithwaite har genom en analys av den historiska litteraturen kring västerländska samhällen identifierat fem stadier som utmärker deras rättshistoria:

- En period då stater som vi känner igen dem idag ännu inte existerar. Reparativ rättvisa och landsförvisande dominerar rättssystemet.
- En period med svaga statsmakter. Domineras av kroppsbestraffningar och dödsstraff.
- En period med en stark statsapparat. Domineras av en professionell poliskår och fängelser.
- En period som kännetecknas av en Keynesiansk välfärdsstatsmodell. Nya terapeutiska yrkesroller¹⁸ uppstår och begrepp som skyddstillsyn och villkorlig frigivning införs.

¹⁴ Pranis, *Handbook of Restorative Justice*, s. 59.

¹⁵ Braithwaite, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 19 och Daly, *Punishment & Society*, s. 57.

¹⁶ Marshall, *Restorative Justice: An Overview*, s. 7 och Braithwaite, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, s. 3.

¹⁷ Se exempelvis Braithwaite, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, s. 5 och Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 97.

¹⁸ Braithwaite nämner inte själv några exempel på terapeutiska yrkesroller, men det som sannolikt åsyftas är yrken såsom exempelvis socialtjänstemän och kriminalvårdare.

- En period som infinner sig parallellt med den Keynesianska välfärdsstatsmodellen. En utveckling mot att traditionella polisiära kontrollmedel sköts av samhällsmedborgarna och privata företag. Den reparativa rättvisan pånyttföds.¹⁹

Hareide har studerat medling ur ett nordiskt perspektiv. Enligt honom har medling antagligen funnits lika länge som mänskligheten. Han påpekar att den äldre ordningen i Norden med ting, vilka var vanliga under medeltiden och fram till 1700-talet, innehöll betydande inslag av medling och förhandlingar direkt mellan de parter som hade en konflikt. Den vanligaste lösningen på konflikterna bestod av kompensation för den skada som uppkommit.²⁰ Hareide har konstruerat en modell som åskådliggör tre historiska modeller för konfliktlösning, nämligen de gamla tingen, det moderna rättssystemet och ett system med postmodern medling. I tabellen åskådliggörs bland annat skillnaderna mellan de olika modellerna vad gäller straffrättsliga reaktioner. I den period då tingen var forumet för konfliktlösning var kompensation och försoning vanligt förekommande lösningar på konflikter, men även mer bestraffande reaktioner som exempelvis utstötning förekom. I det moderna rättssystemet är bestraffning genom påföljder som exempelvis fängelse mest framträdande. Ett paradigm med postmodern medling menar Hareide fokuserar på kompensation och försoning istället för de bestraffande påföljder som utmärker det moderna rättssystemet. Hareide påminner om att den moderna medlingsrörelsen ofta sätter sig i motsatsförhållande till det moderna rättssystemet, men går vidare i resonemanget och frågar sig huruvida den moderna medlingsverksamheten då strävar efter en tillbakagång till den modell som fanns dessförinnan. Hareide menar att den moderna medlingsrörelsen visserligen kan känna igen sig i den äldre modellen, men att det också finns tydliga skillnader.²¹ På nästa sida redovisas ett utdrag ur Hareides uppställning.

¹⁹ Braithwaite, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, s. 7.

²⁰ Hareide, *Konfliktmedling*, s. 232.

²¹ Hareide, *Konfliktmedling*, s. 238.

	<i>Förhistorisk medling och domstol; tingen</i>	<i>Modernt rättssystem (den juridiska revolutionen)</i>	<i>(Post)modern medling</i>
<i>Parter</i>	Privatpersoner för talan och bedriver medling med varandra	Staten är part i brottmål och företräder "offret"	Privatpersoner bedriver medling med varandra
<i>Frivillighet</i>	Tvunget i vissa fall, frivilligt i andra	Tvunget när ena parten (inklusive staten) kräver det	Frivilligt
<i>Regler för offentlighet</i>	Offentligt	Offentligt	Förtroligt
<i>Målsättning</i>	Återupprätta harmonin i samhället	Tillgodose individernas rättigheter	Tillgodose individernas intressen
<i>Ideologiskt rum och perspektiv</i>	Lokalt, kommunalistisk perspektiv med kristen kosmologi	Nationellt sekulärt perspektiv och universella rättigheter	Universellt och individualiserat sekulärt perspektiv
<i>Etos</i>	Ära	Rättighet	Intresse, nytta
<i>Reaktion och resultat</i>	Kompensation, försoning och återanpassning till samhället, böter, ev. utstötning/fridlysning	Straff, fängelse, böter	Kompensation och försoning mellan individer och grupper
<i>Legitimitet</i>	Legitimitet bekräftas genom svärande av ed och personers ärlighet	Legitimitet bekräftas genom vittnesförhör, fakta och relevans för lagen	Legitimitet bekräftas genom parternas godkännande

Fig. 1. Jämförelse mellan förhistorisk medling, det moderna rättssystemet och (post)modern medling.²²

²² Hareide, Konfliktmedling, s. 239.

2.3 Ett försök till definition

2.3.1 En process för autonom konfliktlösning

Att finna en heltäckande definition av begreppet reparativ rättvisa är inte en enkel uppgift, främst på grund av den reparativa rörelsens utveckling (se kapitel 2.2.2). Vad gäller den reparativa rättvisans inriktning mot straffrätt har Marshall presenterat en definition som är återkommande i litteraturen.²³ Definitionen är förmodligen den mest accepterade inom fältet.²⁴ Här beskrivs reparativ rättvisa som en process inom vilken de individer med ett visst intresse i frågan tillsammans hittar en lösning för att hantera konsekvenserna av ett brott:

“Restorative justice is a process whereby parties with a stake in a specific offence collectively resolve how to deal with the aftermath of the offence and its implications for the future.”²⁵

Marshall menar alltså att reparativ rättvisa är en metod att angripa brottslighet som involverar de inblandade parterna själva såväl som samhället generellt. Han påpekar dock samtidigt att reparativ rättvisa inte skall ses enbart som en särskild metod, utan snarare som en uppsättning principer, nämligen:

- Ett personligt deltagande av dem som är huvudsakligen inblandade.
- Att se brott i deras sociala kontext.
- En framåtblickande problemlösningsmetod.
- En flexibilitet vad gäller vilken metod som skall användas i det enskilda fallet.²⁶

Marshalls definition har kritiserats för att inte inrymma alla de olika reparativa program och idéer som man menar är en del av den reparativa rättvisan. Det finns de som menar att definitionen av och grunddragen hos den reparativa rättvisan varierar så pass mycket bland förespråkarna för den reparativa rättvisan att den enda enighet man egentligen kan tala om inom fältet är tankarna kring vad den reparativa rättvisan *inte* är, nämligen det rådande västerländska straffrättssystemet som man menar representerar en *bestraffande rättvisa* (detta

²³ Se exempelvis Dignan, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 136, Daly, *Punishment & Society*, s. 57, Duff, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 44 och Raye & Warner Roberts, *Handbook of Restorative Justice*, s. 216 f.

²⁴ Shapland, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 197 och Braithwaite, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, s. 11.

²⁵ Marshall, *Restorative Justice: An Overview*, s. 5.

²⁶ Marshall, *Restorative Justice: An Overview*, s. 5.

behandlas närmare i kapitel 4). Begreppet reparativ rättvisa definieras alltså oftast av vad det påstår sig vara ett alternativ till.²⁷

2.3.2 Process eller värden?

En fråga som är föremål för diskussion är huruvida reparativ rättvisa ska definieras som en process eller en uppsättning värden. Marshalls korta och koncisa definition av reparativ rättvisa beskriver egentligen bara en process för konfliktlösning, ett möte mellan gärningsman och brottsoffer, men säger inte något om vilket resultat som denna process ämnar uppnå. Enligt Dignan är det olyckligt att begränsa sig till en processbaserad definition av reparativ rättvisa, eftersom man i så fall missar möjligheten att beakta hur den reparativa rättvisan kan bidra till en bredare och mer långtgående reform av det straffrättsliga systemet. Genom att enbart låta den reparativa rättvisan inrymma en informell metod för konfliktlösning menar Dignan att den reparativa rättvisan begränsas till att bara representera marginaliserade åtgärder och program inom straffrätten istället för att kunna utvecklas till ett helt reformerat straffrättssystem.²⁸

Braithwaite menar att det är viktigt att skilja på principer som är vägledande för processen i sig och principer som ger uttryck för värden som man vill genomföra eller upprätthålla genom processen. Han menar att den processuella idén kring den reparativa rättvisan, alltså en metod där man för samman de berörda parterna i en dialog kring konsekvenserna av den orätt som har begåtts, är en mycket viktig komponent. Samtidigt är det också viktigt att komma ihåg de principer som ger uttryck för värden som representerar ett önskat resultat. Ett möte som helt följer mallen för hur en reparativ process ska se ut kan leda till ett resultat helt motsatt vad man vill uppnå. Samtidigt kan en process som inte helt uppfyller principerna för en prototypisk reparativ process enligt Marshalls definition, som exempelvis en skyttelmedling där gärningsman och brottsoffer inte träffas personligen utan där kommunikationen enbart sker genom en tredje part, ändå uppnå väldigt reparativa värden såsom en ursäkt, förlåtelse och försoning.²⁹

²⁷ Daly, *Punishment & Society*, s. 58 och Braithwaite, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, s. 10.

²⁸ Dignan, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 138.

²⁹ Braithwaite, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, s. 12.

2.4 Reparativa värden

2.4.1 Ung rörelse, disparata värden

I och med att den reparativa rörelsen fortfarande är relativt ung kan det ännu vara för tidigt för att redovisa principer med bred förankring om vad den reparativa rättvisan står för.³⁰ Från vissa håll framförs det att det finns en risk med att för tidigt försöka utarbeta alldeles för strikta principer, då detta kan hämma uppfinningsrikedomen inom den reparativa rörelsen.³¹ Även om det alltså än så länge finns en viss spretighet vad gäller den reparativa rörelsens teori kring värden och principer, kan man dock finna vissa grundläggande och gemensamma värden inom den reparativa rörelsen, vilka redovisas i det följande.

2.4.2 Människan och brottet i sin sociala kontext

Den reparativa rättvisan förutsätter att människan är en gemenskapssökande varelse. Det är ett grundläggande mänskligt behov att ha en god relation till andra människor. Vi lever därför i ett ömsesidigt beroendeförhållande till andra. Därigenom är vi sammanvävda med varandra och har också ett ansvar inför varandra. Detta ansvar finns inte bara på en individuell nivå. Samhället i stort har också ett ansvar för gemenskapens bästa och följaktligen också för varje individ inom gemenskapen. Då alla individer i ett samhälle är beroende av varandra är ett brott mot en person också ett brott mot samhället i stort.³² Brottslighet har sitt ursprung i sociala förhållanden inom samhället. Därför måste inte bara gärningsmannen ta sitt ansvar gentemot brottsoffret, utan även samhället har ett ansvar i denna del.³³ Generellt är alltså sociala faktorer mer närvarande inom den reparativa rättvisan när det gäller att analysera såväl uppkomsten av brottslighet som reaktionerna på brottslighet.³⁴

2.4.3 Direkt och personligt engagemang

En grundidé inom den reparativa rättvisan är att de personer som direkt berörs av ett brott, det må vara brottsoffer, gärningsman, deras familjemedlemmar eller andra företrädare för

³⁰ Braithwaite, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, s. 15.

³¹ Braithwaite, *British Journal of Criminology*, s. 565.

³² Pranis, *Handbook of Restorative Justice*, s. 65.

³³ Marshall, *Restorative Justice: An Overview*, s. 6 och Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 202.

³⁴ Shapland, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 206.

samhället, skall vara involverade i att åtgärda den skada som brottet orsakat och inkluderas i processen.³⁵ Såväl gärningsmäns som brottsoffers styrkor skall lyftas fram.³⁶ Det förutsätts att i en konflikt har individen själv förmågan att reda ut vad som hände och varför samt att hitta en lämplig lösning som leder till reparation och läkande. I en reparativ process finns professionell expertis till förfogande för individerna, snarare än tvärtom.³⁷ Inom den reparativa rättvisan tänker man sig att alla parter i processen har lika mycket kunskap att bidra med.³⁸

2.4.4 En respektfull och flexibel dialog

Det personliga engagemanget samt ansvaret för att lösa sin egen konflikt som den reparativa rättvisan stipulerar skall ta sig uttryck genom att det skapas en plattform för dialog mellan de berörda parterna.³⁹ I dialogen är det viktigt att se de känslomässiga och relationsmässiga konsekvenserna av brott. Umbreit menar att de flesta konflikter utvecklas inom en emotionell kontext som karaktäriseras av starka känslor såsom respektlöshet, svek och kränkning. Utan att dessa känslor hanteras kan den underliggande emotionella konflikten inte lösas, även om kanske en överenskommelse av något slag kan uppnås.⁴⁰ För att det skall uppstå en plattform där deltagarna känner att de vill diskutera personliga aspekter på konflikten krävs att deltagarna behandlar varandra på ett respektfullt sätt. Respekt är ett viktigt värde som är återkommande i litteraturen kring reparativ rättvisa. Alla inblandade parter, såväl brottsoffer som gärningsmän, skall behandlas med respekt och inte utsättas för någon dominerande behandling.⁴¹

I och med att den reparativa rättvisan står för ett individuellt engagemang och individuella lösningar på konflikter är det svårt att utarbeta en särskild mall för hur en konflikt skall lösas. Enligt Braithwaite är ett grundläggande drag hos den reparativa rättvisan just att den står för en demokratisk pragmatism. Med detta menar han att det inte finns någon specifik mall för hur ett reparativt rättssystem skall se ut. Parterna i det enskilda fallet är de som driver

³⁵ Pranis, *Handbook of Restorative Justice*, s. 63 och Umbreit, *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, s. xxviii, Umbreit, *Victim Meets Offender: The Impact of Restorative Justice and Mediation*, s. 2 och Marshall, *Restorative Justice: An Overview*, s. 6.

³⁶ Umbreit, *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, s. xxviii.

³⁷ Pranis, *Handbook of Restorative Justice*, s. 66.

³⁸ Pranis, *Handbook of Restorative Justice*, s. 69.

³⁹ Umbreit, *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, s. xxv och Umbreit, *Victim Meets Offender: The Impact of Restorative Justice and Mediation*, s. 2.

⁴⁰ Umbreit, *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, s. 3.

⁴¹ Braithwaite, *British Journal of Criminology*, s. 565, Pranis, *Handbook of Restorative Justice*, s. 63 och Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 278-280.

processen framåt. Även om det inte finns någon exakt mall för hur mötet skall gå till menar Braithwaite att det ändå finns vissa grundläggande värden som fungerar som vägvisare för i vilken riktning rörelsen skall gå, men betydelsen av förändring i sig och medborgerligt medbestämmande får inte glömmas bort.⁴²

2.4.5 Önskade resultat

Som namnet antyder är det huvudsakliga målet för den reparativa rättvisan att reparera den skada som sker genom ett brott. En reparering, ett återställande, kan ske på många olika plan. Enligt Braithwaite är de viktigaste dimensionerna av den reparativa rättvisan just att återställa bland annat förlorad egendom, en trygghet, värdighet, återställa en känsla av makt över sin situation, en känsla av demokrati, en harmoni som grundas på uppfattning att rättvisa har skipats, samt att återställa socialt stöd.⁴³ Brottsoffer skall återställas emotionellt och materiellt så att de kan lägga händelsen bakom sig. Gärningsmännen skall återintegreras i samhället genom att de får se konsekvenserna av sitt brott och ta ett direkt ansvar för sin handling gentemot brottsoffret.⁴⁴

En sak som är värd att notera vid diskussionen om ett återställande är huruvida detta alltid måste innebära en tillbakagång till ett ursprungligt tillstånd. Enligt Zehr är det fel att föreställa sig att en lämplig reaktion på ett brott är att försöka återskapa det tillstånd som ett brottsoffer var i innan brottet begicks. Han menar att den reparativa rättvisan kan uppnå mer än så. Zehr hävdar är det inte alltid tillräckligt att återställa människor och situationer till sitt ursprungliga tillstånd. Ibland kan det istället krävas insatser som leder till att man går bortom detta tillstånd. För att uppnå rättvisa kanske man måste röra sig i en ny riktning snarare än att försöka återgå till en förfluten situation. Som exempel nämner Zehr ett fall av hustrumisshandel. Verklig rättvisa kan i ett sådant fall inte uppnås bara genom att återgälda de uppkomna skadorna, utan man måste sträva efter ett tillstånd som är så hälsosamt för individerna att någon skada inte kan uppkomma på nytt.⁴⁵

⁴² Braithwaite, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 3-5.

⁴³ Braithwaite, *Restorative Justice and a Better Future*, Dorothy J. Killam Memorial Lectures, Dalhousie University, 17 October, 1996, cit. efter Braithwaite, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, s. 12.

⁴⁴ Marshall, *Restorative Justice: An Overview*, s. 6, Umbreit, *Victim Meets Offender: The Impact of Restorative Justice and Mediation*, s. 2 och Umbreit, *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, s. xxviii.

⁴⁵ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 190.

Ett annat exempel på den reparativa rättvisans vision om att uppnå ett högre plan av välmående hos individer än vad som fanns innan brottet är Umbreits syn på vad medling kan uppnå. Han ser medling som en transformerande process för att uppnå försoning. De emotionella skador som ett brott innebär kan bara läkas genom en ärlig och öppen dialog där parterna ser varandras mänsklighet, konflikten till trots. Att bara vara en aktiv lyssnare är inte tillräckligt, utan parterna måste gå bortom denna öppenhet och så att säga skapa ett nytt tillstånd och en ny relation till varandra.⁴⁶

2.5 Reparativa processer

2.5.1 En reparativ och autonom dialog

Det finns många olika verksamheter som kan hänföras till den reparativa rättvisan. Dessa kan skilja sig åt väldigt mycket vad gäller allt ifrån övergripande syften och mål, metod samt involverade parter. Nya variationer dyker också fortfarande upp eftersom den reparativa rättvisan fortfarande är i ett stadium av nytänkande och utforskande.⁴⁷ Vissa gemensamma drag hos många av dessa skiftande program finns icke desto mindre, och en viss systematisering går därför att göra.

Gemensamt för alla reparativa processer är användandet av ett narrativt berättande där känslor och tankar kommuniceras mellan deltagarna. Tanken är att detta sätt att kommunicera skall uppmuntra deltagarna att vara närvarande med både hjärta och rationellt tänkande: parterna skall vara närvarande såväl intellektuellt som känslomässigt och spirituellt i den reparativa processen. Det är viktigare att en verkligt reparativ dialog uppnås mellan parterna än att ett viss på förhand fastlagt mönster följs, där hänsyn inte tas till deltagarnas egna önskemål i det enskilda fallet. De huvudsakliga karaktärsdragen hos en reparativ dialog är alltså att den inkluderar alla berörda parter och söker tillgodose behoven hos dem, att den grundar sig på reparativa värden och principer samt att den är uppbyggd på ett sådant sätt att deltagarna känner sig fria att kommunicera vad de vill gällande sina tankar, känslor och perspektiv kring konflikten.⁴⁸

⁴⁶ Umbreit, *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, s. 3 f.

⁴⁷ Raye & Warner Roberts, *Handbook of Restorative Justice*, s. 211 och 225.

⁴⁸ Raye & Warner Roberts, *Handbook of Restorative Justice*, s. 217 f.

2.5.2 Tre prototyper

2.5.2.1 Medling

Medling var den första reparativa processen som uppstod. De ursprungliga medlingsprocesserna bestod av ett privat möte mellan två personer med hjälp av en tredje part som fanns där för att underlätta dialogen. Utifrån denna form har sedan utvecklingar skett i många riktningar, bland annat vad gäller antalet deltagare i medlingsmötet och även antalet medlare. Fram till slutet på 1980-talet var dock den ursprungliga medlingsmodellen den enda förekommande reparativa processen.⁴⁹

Den prototypiska medlingen är ett personligt möte mellan främst en gärningsman, ett brottsoffer och en medlare, även om det på senare tid börjat förekomma medlingar med fler än en gärningsman eller brottsoffer eller där anhöriga till dessa deltar. De vanligaste brottstyperna är mindre allvarliga brott, men nu dyker mer och mer medlingsprocesser upp som behandlar allvarligare brottslighet såsom våldsbrott. Rollen hos den hjälpande personen, medlaren, är att skapa en trygg miljö för de deltagande parterna och att vägleda dem under processen. Vad gäller i vilket skede den prototypiska medlingen sker finns det inget typiskt mönster. Medlingar förekommer både som alternativ till rättsprocessen eller som komplement till den. Som ett komplement till rättsprocessen kan medlingarna ske såväl innan som efter förhandling eller avkunnande av dom.⁵⁰

2.5.2.2 Familjerådslag

Den andra prototypiska kategorin av reparativa processer är familjerådslagen.⁵¹ Dessa uppstod på Nya Zeeland i slutet av 1980-talet som ett svar på den kritik som framfördes av den inhemska Maoribefolkningen. Deras traditioner av konfliktlösning gick stick i stäv med det dåvarande Nya Zeeländska straffrättssystemet för ungdomar som anklagades för att inte fungera effektivt. Maoribefolkningen menade att det var för inriktat på bestraffning snarare än att lösa problem, att det var tvingande snarare än präglad av förhandling samt att det stängde ute familjer och andra berörda i samhället.⁵² 1989 lades en ny lagstiftning fram rörande ungdomsbrott. Huvudsyftet med denna nya reglering var att föra samman familjerna till gärningsmän och brottsoffer samt att ge dem en möjlighet att själva finna en lösning på

⁴⁹ Raye & Warner Roberts, *Handbook of Restorative Justice*, s. 212.

⁵⁰ Raye & Warner Roberts, *Handbook of Restorative Justice*, s. 213.

⁵¹ På engelska kan detta kallas "Family Group Conferencing".

⁵² Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 257.

konflikten ifråga. På Nya Zeeland har denna metod varit ett alternativ till en vanlig rättsprocess för väldigt många ungdomar. Den har använts också i fall där ett brottsoffer inte har kunnat eller velat delta i processen.⁵³

Det prototypiska familjerådslaget deltagare består främst av gärningsman, brottsoffer och familjemedlemmar till dessa. Dessutom kan andra stödpersoner till parterna delta i mötet. Även representanter för den offentliga sektorn välkomnas. De typer av brott som först förekom under familjerådslag var barnavårdsfrågor och mindre allvarliga brott. Mer och mer har allvarligare brott som våldsbrott blivit föremål för familjerådslag. Precis som vid medlingar har den hjälpande personen som främsta uppgift att skapa en trygg miljö för deltagarna och att vägleda dem i processen. Det typiska familjerådslaget kan ske när som helst under rättsprocessen eller som ett alternativ till den.⁵⁴

2.5.2.3 *Cirklar*

Det senaste tillskottet till de tre prototypiska reparativa processerna är cirklar⁵⁵. Det utmärkande för en cirkel är att den är en mötesform med många deltagare som alla skall kommunicera med varandra. Inspirationen till cirklar kommer från ursprungsbefolkningen i Nordamerika, men de används också inom andra kulturer också.⁵⁶ Under 1990-talet användes denna metod för första gången inom ett traditionellt straffrättssystem, då som en del av en förhandling inför avkunnande av dom. Numera kan cirklar dock användas för andra syften än som underlag inför avkunnande av dom. Som exempel på andra syften kan nämnas att lösa konflikter inom ett samhälle eller att erbjuda stöd för brottsoffer eller gärningsmän. I cirklarna spelar samhället en väldigt stor roll. Förutom att gärningsmän, brottsoffer, familjemedlemmar, stödpersoner och representanter för den statliga maktapparaten deltar finns också möjligheten för andra företrädare för samhället att delta i mötet, exempelvis representanter från det lokala kyrkliga samfundet. Precis som med övriga prototypiska reparativa processer var främst mindre allvarliga brott föremål för de tidiga cirklarna, men även här har på senare tid mer allvarliga brott hanterats i cirklar. Den hjälpande personen har även här som främsta uppgift att skapa en trygg atmosfär för alla deltagande parter. Ytterligare ett ansvarsområde är att leda samtalet under cirkeln. Ett vanligt sätt att göra detta i

⁵³ Raye & Warner Roberts, *Handbook of Restorative Justice*, s. 213 f.

⁵⁴ Raye & Warner Roberts, *Handbook of Restorative Justice*, s. 214.

⁵⁵ På engelska kan detta kallas ”peacemaking circles” eller ”sentencing circles”.

⁵⁶ Umbreit, *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, s. 302.

en cirkel med många deltagare är genom att skicka runt ett objekt mellan deltagarna. Den som håller i objektet är också den som har ordet. Vad gäller i vilket skede av rättsprocessen som en cirkel kan ske finns det precis som med föregående prototypiska processer inget speciellt skede. Cirklar kan fungera som ett alternativ till den traditionella rättsprocessen eller som ett komplement vid ett valfritt skede i rättsprocessen.⁵⁷

2.5.3 Andra typer av reparativa processer

Vid studiet av den reparativa rättvisan kan man urskilja den tydliga tendensen att det identifieras tre huvudsakliga parter⁵⁸: brottsoffer, gärningsmän samt samhället i stort.⁵⁹ McCold & Wachtel har gjort en pedagogisk systematisering av reparativa processer utifrån dessa tre parter, som visar på de reparativa processernas mångfald och potential. I deras figur, som återges nedan, redovisas exempel på olika typer av reparativa processer som involverar en eller flera av de huvudsakliga parterna. Beroende på hur många av de olika parternas behov som tillgodoses i den enskilda processen menar McCold & Wachtel att den är mer eller mindre reparativ. Om man exempelvis tittar på grupper till stöd för brottsoffer (*victim support circles*) möter de såväl enskilda brottsoffers behov som samhället i egenskap av en sammanslutning av människor. Familjerådslag (*family group conferencing*) är enligt denna figur en av de mest reparativa processerna då denna process tillgodoser såväl gärningsmäns som brottsoffers och samhällets behov. Medling (*victim-offender mediation*) anses enligt denna figur vara delvis reparativt. Det involverar brottsoffer och gärningsmän, men har däremot inga inslag av samhälleligt engagemang.

⁵⁷ Raye & Warner Roberts, *Handbook of Restorative Justice*, s. 214.

⁵⁸ Inom den engelskspråkiga litteraturen talar man ofta om "stakeholders".

⁵⁹ Umbreit, *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, s. xxv.

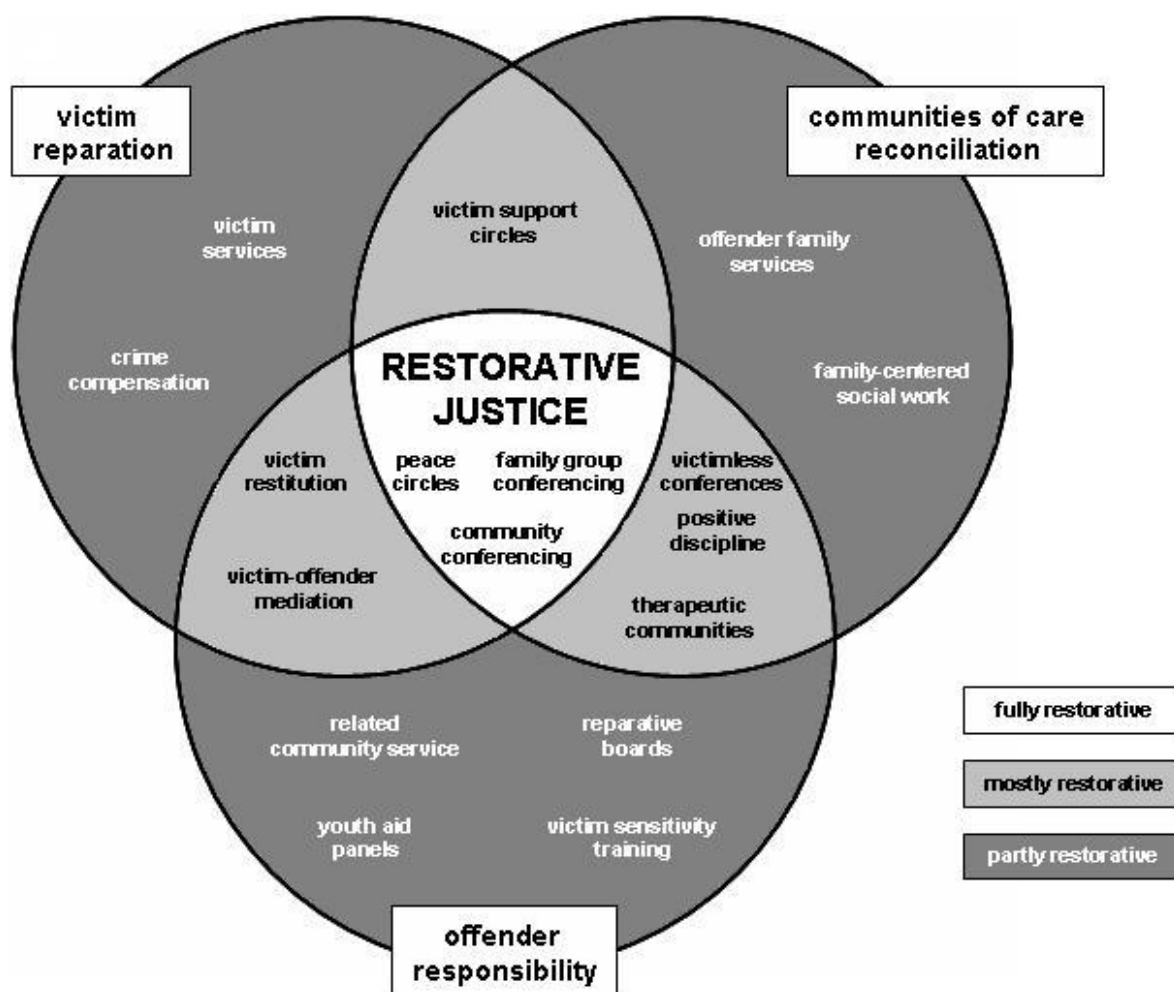

Fig. 2: “McCold and Wachtel’s restorative practices typology.”⁶⁰

⁶⁰ McCold, P & Wachtel, T, A Theory of Restorative Justice, artikel presenterad vid den 13:e Världskongressen i kriminologi, Rio de Janeiro, 10-15 augusti 2003, cit. efter Bazemore, G & Elis, L, Handbook of Restorative Justice, s. 401.

3 Medling som reparativ metod

3.1 Allmänt

Det var i USA på 1970-talet som den moderna medlingsrörelsen växte fram.⁶¹ Medling är en av de mest utvecklade metoderna för att genomföra den reparativa rättvisans värden om att hålla gärningsmän direkt ansvariga för sina handlingar genom att möta sitt brottsoffer och söka reparera den skada som åsamkats, samt för att involvera samhället i den rättsskipande processen.⁶² I Nordamerika och Europa är medling den mest implementerade reparativa metoden med närmare 30 år av verksamhet.⁶³ Som tidigare nämnts (kapitel 2.5.2.1) är medling en reparativ process som ger brottsoffer möjlighet att under assistans av en medlare direkt möta sin förövare. Olika medlingsprogram kan variera lite i sitt upplägg, men i princip alla har det gemensamt att de innehåller en konfliktlösningsprocess som går ut på att parterna, under assistans av en medlare får diskutera de aktuella omständigheterna i brottet och de känslomässiga aspekterna av det. Mötet mynnar ofta ut i ett samtal om framtida förhållningssätt och reparation av skada.⁶⁴

Detta kapitel redogör inledningsvis för vad den reparativa rättvisan sätter upp för huvudsakliga syften och målsättningar med medling. Därefter diskuteras den reparativa rättvisans idéer kring själva medlingsmötet vad gäller processerna som tillrättavisar gärningsmannen, medlarens roll i processen, kravet på frivillighet i ett medlingsförfarande samt vilka brottstyper som är lämpade för medling. Därefter presenteras två internationella regleringar angående medling, vilka ger en ytterligare inblick i vilka värden som genomsyrar idén om medling vid brott. Avslutningsvis redovisas kortfattat den samlade forskningen kring medling som metod och de resultat som det kan sägas råda enighet om inom fältet.

⁶¹ Hareide, *Konfliktmedling*, s. 290.

⁶² Kurki, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 294 och Umbreit, *Victim Meets Offender: The Impact of Restorative Justice and Mediation*, s. 5.

⁶³ Umbreit, *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, s. 291.

⁶⁴ Umbreit, *Victim Meets Offender: The Impact of Restorative Justice and Mediation*, s. 7.

3.2 Syfte och mål med medling

3.2.1 Primära och sekundära mål med medling

Umbreit är en framstående förespråkare för reparativ rättvisa och medling vid brott. Enligt honom finns följande syften med medlingsmötet:

- Dra lärdom av varandras erfarenheter kring brottet.
- Få svar på eventuella frågor.
- Få uttrycka sina känslor.
- Få en upplevelse av ett avslut kring händelsen.
- Utarbeta en gemensam plan för hur uppkommen skada skall hanteras.⁶⁵

Umbreit menar att för brottsoffrets del är en potentiell positiv konsekvens av medlingen att brottsoffret blir direkt involverat i rättsprocessen. Dels kan brottsoffret förmedla till gärningsmannen hur brottet har påverkat honom eller henne, dels finns möjligheten att påverka på vilket sätt gärningsmannen skall hållas ansvarig för sitt brott. Gärningsmannens ges möjligheten att på ett väldigt personligt sätt reparera den skada han eller hon har åsamkat och därigenom ta ansvar för sina handlingar. Dessutom ges gärningsmannen genom medlingsmötet chansen att visa upp den mänskliga sidan av sig själv och framföra en ursäkt direkt till brottsoffret. Umbreit menar att de mål som hänför sig till parternas känslor och relation till varandra är de primära syftena med medlingsmötet. Det finns också vad Umbreit kallar för sekundära mål, det vill säga mål som potentiellt kan uppnås genom ett medlingsmöte. Exempel på sådana sekundära mål är förebyggande av brottslighet, hjälp och stöd till brottsoffer, konfliktlösning inom samhället, försoning mellan brottsoffer och gärningsman samt alternativ till fängelsestraff i vissa fall.⁶⁶

3.2.2 Är förlåtelse det högsta målet?

Många skulle nog hålla med om att en situation där ett brottsoffer ger sin förlåtelse till gärningsmannen skulle innebära det mest positiva resultatet som kan komma ur ett medlingsmöte. Denna föreställning må vara välgrundad, men det finns tankar bland förespråkare för den reparativa rättvisan att denna målsättning bör eftersträvas med ett mått av försiktighet.

⁶⁵ Umbreit, *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, s. 47.

⁶⁶ Umbreit, *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, s. 133 f.

Enligt Hareide handlar förlåtelse inte om att glömma händelsen i fråga eller att ha överseende med den, utan snarare att lyfta fram och se den skuld som föreligger. Förlåtelse är inte något som kan krävas av den som blivit utsatt för en kränkning utan kan bara ske frivilligt och när tiden är mogen för det. Förlåtelse är dock något som kan ges ensidigt: ett brottsoffer kan ge förlåtelse även om gärningsmannen inte bryr sig om det. Genom en sådan förlåtelse menar Hareide att brottsoffret ändå kan göra sig fri från bitterhet och känslan av att gärningsmannen har en fortsatt makt över honom eller henne.⁶⁷

Peterson Armour & Umbreit menar att begreppet förlåtelse skapar något av en paradox inom den reparativa rättvisan. Samtidigt som förlåtelse är det mest eftersträvarvärda resultatet är det samtidigt något som man måste vara försiktig med att förespråka eller uppmana till, då det kan vara förödande för den reparativa processen i stort. Peterson Armour & Umbreit menar att möjligheten för ett brottsoffer att kunna ge förlåtelse kan bidra till att tillgodose dennes egna behov av läkande. En förlåtelse är alltså inte något som bara en gärningsman kan må bättre av, utan det kan också hjälpa brottsoffret. Det är dock viktigt att skydda brottsoffret från att uppleva en press att förlåta. Förlåtelsen måste därför göras till något ”irrelevant” i den reparativa processen och istället bara vara en potentiell faktor i bakgrunden. Istället för att ha förlåtelse som det huvudsakliga målet, skall man skapa förutsättningar som *kan* leda till en vilja hos brottsoffret att förlåta.⁶⁸ Att en uppriktig förlåtelse kommer till stånd underlättas av medlarens ointresse av ett specifikt resultat med processen och medlarens insikt om att en förlåtelse oftare är en implicit än en explicit del av den reparativa processen.⁶⁹

3.3 Mötet mellan gärningsman och brottsoffer

3.3.1 En integrerande stigmatiseringsprocess

Braithwaite har utarbetat en teori som syftar till att förklara vad det är som gör att reparativa processer såsom medlingsmöten är en bra metod att reagera mot brottslighet. Han har myntat begreppet *reintegrative shaming*, som skall förklara de processer som faktiskt tillrättavisar en gärningsman. Denna teori har vunnit erkännande bland många förespråkare av den reparativa

⁶⁷ Hareide, *Konfliktmedling*, s. 344 f.

⁶⁸ Peterson Armour & Umbreit, *Handbook of Forgiveness*, s. 500 f.

⁶⁹ Peterson Armour & Umbreit, *Handbook of Forgiveness*, s. 494.

rättvisan.⁷⁰ De grundläggande antagandena kring filosofin om reintegrative shaming är följande:

- Att tolerera ett brott gör bara situationen värre.
- Stigmatisering i form av att pålägga skam på ett respektlöst och exkluderande sätt förvärrar bara ytterligare situationen.
- Att pålägga skam på ett återintegrerande sätt, genom att fördöma den brottsliga handlingen men bibehålla en respekt för gärningsmannen och en förlåtande inställning, förebygger fortsatt brottslighet.⁷¹

Braithwaite menar att det mest effektiva tillrättavisandet aldrig kan komma från poliser, domare eller media, utan från de personer vi har en personlig och informell relation till och som vi också respekterar och litar på. Denna idé knyter han till bland annat Maoriernas filosofi kring rättvisa, där de centrala elementen vid lösandet av en konflikt är att pålägga känslan av skam i kombination med läkande och inkluderande.⁷²

3.3.2 Medlarens roll

Medlarens huvudsakliga uppgift är att hjälpa gärningsmannen och brottsoffret att ingå i en dialog med varandra, där de kan se varandra som medmänniskor och skapa en förståelse för varandras olikheter samt nå enighet kring hur de skall hantera dessa skillnader. Själva mötet och samtalet är det centrala under medlingen, inte nödvändigtvis att uppnå total enighet eller förlikning. Det är viktigt att medlaren har ett aktivt emotionellt engagemang under medlingsmötet för att det skall bli lyckat. Istället för att försöka hålla sig distanserad skall medlaren försöka att etablera ett förtroende och en kontakt med parterna innan själva medlingsmötet. Ett genuint engagemang hos medlaren är ingenting som egentligen utesluter att medlaren är opartisk.⁷³

⁷⁰ Se exempelvis Doerner och Lab, *Victimology*, s. 121, Umbreit, *Victim Meets Offender: The Impact of Restorative Justice and Mediation*, s. 3 och Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 259.

⁷¹ Braithwaite, J, *Crime, Shame and Reintegration*, Cambridge University Press, 1989, cit. efter Braithwaite, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, s. 74.

⁷² Braithwaite, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, s. 74-76.

⁷³ Umbreit, *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, s. 10-12.

3.3.3 Är medling lämpligt vid våldsbrott?

Som tidigare nämnts hanterade de första medlingsverksamheterna främst mindre allvarliga brott (kapitel 2.5.2.1). Många medlingsprogram har i första hand jobbat med bland annat egendomsbrott och lindrigare våldsbrott, men en växande trend är att medlingsprocesser börjar användas vid mer allvarliga våldsbrott.⁷⁴ Detta har aktualiserat frågan om vilka brott som är lämpliga för medling. Många förespråkare för den reparativa rättvisan menar att det inte finns några egentliga teoretiska hinder för vilka brott som skulle kunna bli föremål för medling.

Umbreit ser den växande trenden med medlingar vid allvarligare brott som en god möjlighet till att fortsätta utveckla både den reparativa rättvisans teori och praktik. Detta kan dock bara ske på ett fruktsamt sätt om det finns en vilja att ifrågasätta gamla modeller och att också förstå deras begränsningar.⁷⁵ Han menar att många av de principer den reparativa rättvisan bygger på kan appliceras på allvarliga våldsbrott, inklusive mord. I ett sådant fall skulle medling ske mellan gärningsmannen och efterlevande anhöriga. Umbreit menar att det kan hävdas att den mest långtgående av emotionella läkningar kan ske genom reparativa processer i dessa typer av våldsbrott.⁷⁶ Alltså skulle medling till och med kunna vara lämpligare vid allvarligare brott än vid mindre allvarliga brott. Enligt Umbreit har medling vid allvarliga våldsbrott några speciella egenskaper som är viktiga att komma ihåg. Bland annat förekommer mycket starkare känslor med anledning av brottet. För att dessa känslor ska kunna kommuniceras på ett produktivt sätt krävs ett mer gediget förarbete inför medlingen. Det är också viktigt att sätta upp tydliga gränser för medlingsmötet, så att det inte tar karaktären av att bli terapeutiskt istället för medlande. Medlaren har en viktig roll i detta.⁷⁷ Han eller hon måste ha en djupgående förståelse för brottsoffers erfarenheter av brott, såsom exempelvis symptom på posttraumatisk stress. Medlaren måste också ha en kunskap om det straffrättsliga systemet i stort och de erfarenheter en gärningsman kan ha av exempelvis fängelsemiljöer. Dessutom ska det finnas en förmåga hos medlaren att kunna knyta an till gärningsmannen på ett icke-fördömande sätt.⁷⁸

Också Hareide påpekar att våldsbrott har särskilda egenskaper som måste beaktas vid beslut om en eventuell medling, men att detta i sig inte innebär några hinder för att genomföra en

⁷⁴ Umbreit, *Victim Meets Offender: The Impact of Restorative Justice and Mediation*, s. 160.

⁷⁵ Umbreit, *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, s. 298 f.

⁷⁶ Umbreit, *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, s. 255.

⁷⁷ Umbreit, *Victim Meets Offender: The Impact of Restorative Justice and Mediation*, s. 161.

⁷⁸ Umbreit, *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, s. 257.

medling. Den fråga som är viktigast när det kommer till vilka brott som är lämpliga för medling är inte vilken form av skada som uppkommit i det enskilda fallet. Den centrala faktorn är istället relationen mellan parterna, gärningsmannens intentioner och den kränkning som handlingen har inneburit i det enskilda fallet. Hareide menar att just dessa komponenter är de som ett medlingsmöte också är till för att hantera. Enligt honom finns det två huvudsakliga principer som sätter gränserna för vilka brott som är lämpliga för medling, nämligen frivillighet och fredlighet. Endast om båda parterna vill delta i medlingen och denna kan genomföras utan risk för ytterligare våldsamheter eller hot är en medling lämplig.⁷⁹

Även Marshall konstaterar att den förhärskande åsikten tidigare har varit att reparativa program skulle vara mindre lämpliga vid allvarliga brott samt för gärningsmän som är vuxna eller har en historia av upprepad brottslighet. Marshall hävdar dock att det inte finns fog för en sådan uppfattning. Istället bör hänsyn tas till mer personliga faktorer såsom gärningsmannens känslor inför och inställning till brottet samt hans eller hennes sociala situation. Marshall menar att det är sådana faktorer som är avgörande för om en reparativ åtgärd blir lyckad eller inte.⁸⁰

Zehr hävdar att vi numera vet en del om hur medling fungerar vid egendomsbrott och att det nu är dags att testa det som han menar är lite svårare fall, såsom mord, våld inom familjer och våldtäkt. Det är enligt honom viktigt att utforska möjligheter och gränser, undersöka vilka procedurer som fungerar och vilka skyddsregler som behövs för ett fungerade och säkert system. Denna period av utforskning menar Zehr har påbörjats, men han påpekar att mycket mer arbete med denna fråga kommer att behövas framöver.⁸¹

3.4 Internationella juridiska förankringar

3.4.1 Europarådets rekommendation

Europarådet har utfärdat en rekommendation angående medling i brottmål som ställer upp generella principer angående medling, medlarens roll samt förhållandet mellan straffrätt och medlingsförfarandet. I dess avdelning I sägs att rekommendationen är tillämplig på alla typer

⁷⁹ Hareide, *Konfliktmedling*, s. 49-51.

⁸⁰ Marshall, *Restorative Justice: An Overview*, s. 25.

⁸¹ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 223 f.

av processer där ett brottsoffer och en gärningsman av fri vilja aktivt deltar i lösningen av problem som uppkommit genom brottet, med hjälp av en opartisk tredje part.

Rekommendationen inleder med att erkänna det legitima intresset hos brottsoffer att få sin röst hörd i frågor som rör konsekvenserna av ett brott, att få kommunicera med gärningsmannen och att kunna få en ursäkt och restitution. Vikten av att gärningsmän uppmuntras att ställa saker till rätta och därigenom lättare kan återintegreras i samhället och rehabiliteras påpekas också. Rekommendationen lyfter också fram den viktiga roll som individer och samhället har i att förebygga och hantera brottslighet. Nedan följer ett urval av punkterna i rekommendationen.

- Medling i brottmål skall bara ske om parterna frivilligt lämnar samtycke till det. Parterna skall kunna ta tillbaka detta samtycke när som helst under medlingsförfarandet.⁸²
- Medling i brottmål skall vara en allmänt tillgänglig tjänst/service.⁸³
- Medling i brottmål skall vara tillgänglig i alla stadier av rättsprocessen.⁸⁴
- Medlingsverksamheten skall ges en tillräcklig självständighet inom det straffrättsliga systemet.⁸⁵
- Lagstiftningen skall främja medling i brottmål.⁸⁶
- Beslut att hänskjuta ett brott till medling skall förbehållas straffrättsliga auktoriteter.⁸⁷
- Varken brottsoffer eller gärningsman skall utsättas för otillbörlig påverkan för att gå med på att delta i medling.⁸⁸
- Det skall råda enighet mellan parterna om grundläggande omständigheter i målet.⁸⁹
- Medlingen skall genomföras på ett opartiskt sätt och vara beroende av behoven och önskemålen hos parterna. Medlaren skall respektera varje parts värdighet och se till att parterna agerar respektfullt mot varandra.⁹⁰
- Medlaren skall sörja för att det finns en säker och bekväm miljö för medling samt vara lyhörd inför parternas sårbarhet.⁹¹
- Överenskommelser skall uppnås på frivillig basis och skall bara innehålla rimliga och proportionella åtaganden.⁹²

⁸² Punkt 1.

⁸³ Punkt 3.

⁸⁴ Punkt 4.

⁸⁵ Punkt 5.

⁸⁶ Punkt 6.

⁸⁷ Punkt 9.

⁸⁸ Punkt 11.

⁸⁹ Punkt 14.

⁹⁰ Punkt 26.

⁹¹ Punkt 27.

3.4.2 Europeiska Unionens råds rambeslut

2001 fattade Europeiska Unionens råd ett rambeslut angående brottsoffers ställning i straffrättsliga förfaranden.⁹³ I rambeslutet stadgas att varje medlemsstat skall sträva efter att främja medling under straffrättsliga förfaranden om brottet anses lämpligt. Medlemsstaterna skall enligt rambeslutet också se till att det i det straffrättsliga förfarandet är möjligt att ta hänsyn till de överenskommelser som ingås mellan gärningsman och brottsoffer.⁹⁴ Medlemsstaterna skulle före den 22 mars 2006 ha stiftat de lagar och andra författningar som krävs för att rambeslutet skall kunna följas. Författningarna skulle också till detta datum ha trätt i kraft.⁹⁵

3.5 Forskningsresultat kring medling

Den mesta forskningen kring medling fokuserar på kortsiktiga resultat på individnivå. Brister finns alltså vad gäller bevis för att den reparativa rättvisan kan uppnå en minskad brottslighet i samhället, förebygga brottslighet och skapa säkrare samhällen i stort.⁹⁶ Den forskning som finns på området visar dock på goda resultat. De flesta gärningsmän och brottsoffer är nöjda med programmen och resultaten. Avtal uppnås i nästan alla fall och de flesta avtal genomförs också. Såväl äldre som nyare forskning kring både ungdomsbrottslighet och vuxna gärningsmän visar på detta. Många studier har visat att medling kan på minska brottsoffers ilska, ångest och rädsla för såväl gärningsmannen som brottslighet generellt. När det gäller gärningsmän och effekten på återfall i brottslighet har denna forskning uppmärksamats mer på senare år. Det finns dock ännu ingen enighet i denna fråga. Många forskare menar att forskningsresultaten fortfarande måste anses osäkra medan andra hävdar att forskning visar på minskade återfall i brottslighet. Utvärderingar av individuella program har inte lyckats särskilt väl med att påvisa positiva resultat, men där metaanalyser har genomförts har man lyckats finna statistiskt signifikanta resultat som pekar mot ett minskat återfall i brottslighet.⁹⁷

⁹² Punkt 31.

⁹³ Rådets rambeslut (2001/220/RIF) av den 15 mars 2001 om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden. Celexnummer: 32001F0220.

⁹⁴ Artikel 10.

⁹⁵ Artikel 17.

⁹⁶ Kurki, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 293.

⁹⁷ Kurki, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 295.

4 Bestraffande rättvisa – Reparativ rättvisa

4.1 Allmänt

Rörelsen för reparativ rättvisa har till stor del utvecklats och definierats genom att sätta sig i motsatsförhållande till det rådande rättssystemet och formulera en kritik mot detta.⁹⁸ Förespråkare för den reparatoriska rättvisan har formulerat ett spänningsförhållande mellan två olika former av rättvisa: en *bestraffande rättvisa* och en *reparativ rättvisa*. I detta kapitel redogörs för de viktiga skillnaderna mellan den bestraffande rättvisan och den reparatoriska rättvisan. Som främsta källa används här en framställning av Howard Zehr, en framstående förespråkare för den reparatoriska rättvisan.⁹⁹ Zehrs uppställningar avseende skillnaderna mellan bestraffande rättvisa och reparativ rättvisa hänvisas ofta till i annan litteratur om reparativ rättvisa.¹⁰⁰ Kapitlet redovisar avslutningsvis de diskussioner som förs kring huruvida den bestraffande rättvisan och den reparatoriska rättvisan verkligen är oförenliga eller om en integrering är möjlig och önskvärd. Här berörs vilka för- och nackdelar som finns med respektive rättsfilosofi samt eventuella konsekvenser för den reparatoriska rättvisan vid en integrering av de två filosofierna.

4.2 Huvudsakliga skillnader

4.2.1 Synen på brott: formalistisk skuld – faktisk skada

Förespråkare för den reparatoriska rättvisan hävdar att det som står i fokus vid analysen av ett brott inom den bestraffande rättvisan är fastställandet av skuld. Denna skuld fastställs genom ett snävt och tekniskt arbetssätt som främst är objektivt och deskriptivt till sin natur. Frågor om skuld och oskuld hanteras inom ett formalistiskt ramverk som kan te sig mycket främmande för gärningsmans och brottsoffers egna upplevelser kring vad som egentligen hänt.¹⁰¹ I den bestraffande rättvisan skall ingen hänsyn tas till omständigheter utanför de som är på förhand angivna. Som huvudregel skall alltså faktorer som inträffat före brottet eller

⁹⁸ Shapland, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 195.

⁹⁹ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, 3 uppl, Herald Press 2005.

¹⁰⁰ Se exempelvis Umbreit, *Victim Meets Offender: The Impact of Restorative Justice and Mediation*, s. 3 f. och Doerner och Lab, *Victimology*, s. 119. En av Zehr's uppställningar redovisas även i förarbetena till medlingslagen, se SOU 2000:105 s. 49 f.

¹⁰¹ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 66 f.

händelser efter brottet inte beaktas, i alla fall inte vid bedömningen av huruvida ett brott föreligger, och i synnerhet inte om detta inte stipuleras någonstans genom en bestämmelse. Moraliska och sociala aspekter av en handling ska inte beaktas om inte dessa omständigheter kan inrymmas inom det juridiska systemet och har identifierats som juridiskt relevanta faktorer.¹⁰² Den straffrättsliga grundprincip inom den västerländska straffrätten som ger uttryck för detta synsätt är den så kallade legalitetsgrundsatsen som formuleras i de latinska satserna *nullum crimen sine lege* (inget brott utan stöd av lag) och *nulla poena sine lege* (inget straff utan stöd i lag).¹⁰³

Enligt den reparativa rättvisan är den bestraffande rättvisans formalistiska synsätt på huruvida ett brott är begånget inte av något värde. Istället är det centrala den skada eller konflikt som en handling orsakar.¹⁰⁴ Ett brott ses inom den reparativa rättvisan främst som en kränkning av mänskliga relationer som påverkar individers känsla av tillit.¹⁰⁵ Det som skall åtgärdas är den kränkning som ett agerande har orsakat. Medan den bestraffande rättvisan definierar brottsliga gärningar som skilda från andra typer av skador, betraktar den reparativa rättvisan brottsliga handlingar som besläktade med andra typer av skador och konflikter och erkänner i större utsträckning den konflikt som ett brott innebär.¹⁰⁶ Inom den reparativa rättvisan förhåller sig också synsättet att det finns grader av ansvar och att skuld inte är något absolut.¹⁰⁷

Även om den bestraffande rättvisan har fokus på fastställandet av en formalistisk skuld finns förstås även synen att ett brott innebär en skada, men inte i samma utsträckning som inom den reparativa rättvisan. Zehr menar att den reparativa rättvisan erkänner skadan som ett brott skapar i alla dess dimensioner, vilka han menar är fyra stycken: brottsoffer, gärningsman, mellanmänskliga relationer generellt samt samhället i stort. Enligt Zehr fokuserar den bestraffande rättvisan främst på den sistnämnda skadan, nämligen den sociala dimensionen, och glömmer bort de andra implikationerna av ett brott.¹⁰⁸

¹⁰² Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 80.

¹⁰³ Wennberg, *Introduktion till straffrätten*, s. 19.

¹⁰⁴ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 80.

¹⁰⁵ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 181 f.

¹⁰⁶ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 185.

¹⁰⁷ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 202.

¹⁰⁸ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 184.

4.2.2 Synen på gärningsman och brottsoffer: passiva parter – prioriterade parter

Förespråkare för den reparativa rättvisan menar att de straffrättsystem som präglas av den bestraffande rättvisan behandlar gärningsmannen som en passiv part i rättsprocessen. Gärningsmannen är den person som åtgärder skall riktas *mot* medan den reparativa rättvisan istället vill ge honom eller henne en betydligt mer aktiv roll i rättsprocessen. Gärningsmannen anses ha ett viktigt ansvar för att uppnå en lösning på konflikten som uppkommit på grund av brottet.¹⁰⁹ Ytterligare en kritik som förs fram mot den bestraffande rättvisan är att den inte mer än perifert hanterat de problem en gärningsman kan lida av. Den reparativa rättvisan å andra sidan ser en eventuell läkning hos gärningsmannen som lika viktigt som brottsoffrets välmående.¹¹⁰ Den bestraffande rättvisan uppmuntrar gärningsmän till att förneka ansvar för sina handlingar och att istället fokusera på sin egen situation och deras egenintresse i rättsprocessen.¹¹¹ Genom ett överhängande hot om bestraffning skapas en ovilja hos gärningsmannen att tala sanning om vad som hände.¹¹² Det hävdas också att inom den bestraffande rättvisan har brottsoffret en marginaliserad position. Först och främst betraktas brottsoffret som ett vittne åt staten, som anses vara det juridiska offret för brottet.¹¹³ Den bestraffande rättvisan anses därigenom ignorera brottsoffrets behov, medan den reparativa rättvisan istället vill sätta brottsoffrets behov i centrum och lyfta fram den relation som skapats mellan brottsoffret och gärningsmannen med anledning av brottet.¹¹⁴

4.2.3 Synen på hur rättvisa skipas: polemisk processföring - resultatnriktad dialog

Enkelt uttryckt är den stora skiljelinjen mellan bestraffande och reparativ rättvisa vad gäller hur rättvisa skall skipas att den bestraffande rättvisan definierar rättvisa som vedergällning, medan den reparativa rättvisan definierar det som återställande.¹¹⁵ Den bestraffande rättvisan förutsätter att bestraffning är det rätta sättet att sona den moraliska skuld som ett brott orsakar.¹¹⁶ Enligt den reparativa rättvisan är det istället så att den skuld en gärningsman

¹⁰⁹ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 212 f.

¹¹⁰ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 185.

¹¹¹ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 51.

¹¹² Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 76.

¹¹³ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 81.

¹¹⁴ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 185.

¹¹⁵ Daly, *Punishment & Society*, s. 58 och Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 186.

¹¹⁶ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 74.

skapar i och med sin brottsliga handling sonas genom att han eller hon återställer den skada som åsamkats, och detta i första hand direkt till brottsoffret.¹¹⁷

Enligt Zehr är den bestraffande rättvisans definition av vad som skall anses utgöra rättvisa mer inriktad på själva rättsprocessen än resultatet av denna. Ett exempel på detta är den prioritet som ges exempelvis principen om likabehandling, alltså att tilltalade skall behandlas på lika sätt utan hänsyn till omständigheter som kan vara unika för individen och som kan påverka det slutliga resultatet. Likhet vad gäller resultat är alltså inte lika viktigt inom den bestraffande rättvisan jämfört med den reparativa rättvisan.¹¹⁸ Förespråkare för den reparativa rättvisan menar vidare att den bestraffande rättvisans metod för lösning av konflikten är en process där parterna ställs emot varandra.¹¹⁹ Enligt den reparativa rättvisan karaktäriseras reaktionen på brott istället av dialog och förhandling mellan parterna.¹²⁰ Istället för att ställas mot varandra och att denna konflikt skall förstärkas skall parterna enligt den reparativa rättvisan alltså närma sig varandra och därigenom uppnå enighet.

4.3 Är dikotomin en chimär?

4.3.1 Dags att överbrygga konflikten?

I och med att den reparativa rättvisan får ett starkare fäste i många rättssystem aktualiseras frågan kring den reparativa rättvisans förhållande till den bestraffande rättvisan och det konventionella straffrättsystemet. Förespråkare för den reparativa rättvisan har ännu inte riktigt lyckats att hantera frågan kring bestraffning, om det finns någonting som över huvud taget rättfärdigar bestraffning, och vad det i så fall skulle vara.¹²¹ Denna fråga kan mycket väl vara den mest omstridda inom fältet just nu.¹²² Shapland är en förespråkare för reparativ rättvisa som menar att den reparativa rörelsen nu står inför ett beslut om huruvida den reparativa rättvisan vill existera inom ramarna för det etablerade straffrättsystemet eller om det vill fungera som ett alternativt system för konfliktlösning.¹²³ I denna fråga finns de som argumenterar för att den reparativa rättvisan skall utgöra ett helt separat system vid sidan av det traditionella rättssystemet. Andra hävdar att en sådan lösning skulle leda till att alla

¹¹⁷ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 202.

¹¹⁸ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 78-80.

¹¹⁹ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 212.

¹²⁰ Daly, *Punishment & Society*, s. 58.

¹²¹ Dignan, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 138.

¹²² Braithwaite, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, s. 16.

¹²³ Shapland, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 203.

fördelar med den reparativa rättvisan skulle gå förlorade i och med att de negativa effekterna av det traditionella systemet ändå skulle kvarstå.¹²⁴

4.3.2 Finns det plats för bestraffning inom den reparativa rättvisan?

Enligt Braithwaite finns det inom den reparativa rättvisan inget utrymme för tankegångar om bestraffning som en lämplig reaktion på brott. Istället skall den reparativa rättvisan fokusera på att byta ut det existerande paradigmet som förespråkar vedergällning och straff mot ett reparativt paradigm.¹²⁵ Som exempel kan nämnas Braithwaites åsikter om att det skall finnas en övre gräns för vilken typ av bestraffning som skall kunna utdömas samt att det skall sättas upp tydliga regler om att de svåraste straffen (såsom exempelvis frihetsberövande) bara skall vara aktuella för de allra allvarligaste brotten. När man ska använda sig av bestraffning menar Braithwaite att det skall vara som en sista åtgärd när det inte finns något annat alternativ för att möta en orätt. I en sådan situation skall dessutom denna åtgärd ske på ett så respektfullt sätt som möjligt.¹²⁶

Även Zehr har en restriktiv hållning när det kommer till att inkorporera bestraffning i den reparativa rättvisan. Han menar dock att bestraffning som fenomen inom straffrätten kanske tyvärr inte helt går att utesluta, inte ens inom ett reparativt straffrättsystem. Han understryker dock att om det nu skulle öppnas för att ha bestraffning som ett element inom den reparativa rättvisan får det hur som helst inte vara ett centralt element inom ett straffrättsligt system. Bestraffning får inte vara den normativa reaktionen på brottslighet. Det måste också vara noggrant reglerat när bestraffning får användas och i vilket syfte. Zehr menar att begrepp som reparation och läkande istället alltid måste vara de primära målsättningarna med alla straffrättsliga åtgärder.¹²⁷

Andra förespråkare för den reparativa rättvisan försöker tona ned konflikten mellan den bestraffande rättvisan och den reparativa rättvisan. Shapland, till exempel, menar att målsättningarna och resultaten inom den reparativa rättvisan och det traditionella rättssystemet inte nödvändigtvis är särskilt olika. Hon menar att de reparativa resultat som den reparativa rättvisan kan uppnå mycket väl skulle kunna inkorporeras som juridiska påföljder eller bestraffningar. Hon påpekar vidare att det redan finns påföljder inom det konventionella

¹²⁴ Marshall, *Restorative Justice: An Overview*, s. 8.

¹²⁵ Braithwaite, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, s. 16.

¹²⁶ Braithwaite, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 2.

¹²⁷ Zehr, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, s. 209 f.

straffrättssystemet som faktiskt förkroppsligar den reparativa rättvisan och som inte nödvändigtvis är ämnade att vara bestraffande.¹²⁸ Shapland nämner inte själv några exempel på sådana påföljder, men jag föreställer mig att hon åsyftar påföljder som exempelvis rättspsykiatrisk vård och samhällstjänst.

Även Daly är av åsikten att konflikten är överdriven. Hon menar att många förespråkare för den reparativa rättvisan förutsätter att ett idealt rättssystem skall vara av antingen det bestraffande eller det reparativa slaget och att det inte finns några alternativ däremellan. Daly menar istället att de principer inom den bestraffande respektive den reparativa rättvisan som vid en första anblick kan tyckas vara i konflikt med varandra snarare står i ett ömsesidigt beroendeförhållande till varandra. Som exempel nämner Daly att såväl ett fördömande av en brottslig handling som ett åtagande om reparation faktiskt kan upplevas som en bestraffning ur gärningsmannens perspektiv, oavsett om detta varit lagstiftarens avsikt eller inte. Dessutom nämner hon att många förespråkare för den reparativa rättvisan gärna hoppar över det oundvikliga steget i en rättsprocess då en gärningsman faktiskt hålls ansvarig för sitt brott, alltså den åtgärd som innebär ett maktutövande och ett tillrättavisande. Istället talas det hellre inom den reparativa rörelsen om sådant som att en skada skall repareras eller att en gärningsman skall återintegreras i samhället. Daly har tillfrågat individer som deltagit i reparativa processer vad som innebär rättvisa för dem, och att de faktorer som har nämnts har varit såväl bestraffande som rehabiliterande och reparativa. Som exempel nämner Daly att målsättningarna inkluderade bland annat fördömande av själva gärningen (bestraffande åtgärd), frågor om hur framtida brottslighet skall förhindras (rehabiliterande åtgärd) och frågor om hur gärningsmannen kan gottgöra offret (reparativ åtgärd).¹²⁹

Duff argumenterar även han för att dikotomin innebär en onödig polemisering. Han menar att förespråkare för den reparativa rättvisan har rätt i att hävda att sättet att reagera på brottslighet skall vara att eftersträva återställande, på samma sätt som de som talar för en vedergällningsfilosofi har rätt i att vi skall ge gärningsmän den bestraffning de förtjänar för sin brottsliga handling. Duff menar nämligen att dessa två tankar är kompatibla. Vissa typer av återställande som brottsliga handlingar nödvändiggör kan endast uppnås genom en bestraffning.¹³⁰ Duff menar att den bestraffande rättvisans paroll, nämligen att ”de skyldiga förtjänar att lida”, ger uttryck för en moralisk sanning, och att det är statens uppgift att säkra att gärningsmän straffas utifrån vad de förtjänar. En annan fråga är dock vilken typ av

¹²⁸ Shapland, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 201.

¹²⁹ Daly, *Punishment & Society*, s. 59 f.

¹³⁰ Duff, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 43.

bestraffning som är lämplig för vilket typ av brott. Duff menar att det är i denna sistnämnda fråga som vedergällningsförespråkare måste redovisa moraliskt försvarbara argument.¹³¹ Enligt honom kan en reparativ process ses som en botgöring och en börda som en gärningsman åtar sig gentemot brottsoffret. Exempelvis kan en medlingsprocess mycket väl passa in under definitionen av en bestraffning. Den kan betraktas som en reaktion på en brottslig handling som en auktoritet ålägger en gärningsman och som syftar till att vara betungande för honom eller henne. Denna reaktion syftar också till att förmedla ett fördömande av den brottsliga handlingen. Duff menar alltså att reparativa processer mycket väl kan inrymmas under en bestraffande rättvisa, och ändå bidra till ett nytt, mer reparativt, paradigm för ett redan etablerat straffrättsligt system.¹³²

Walgrave har studerat den argumentation som både Daly och Duff för angående begreppet bestraffning och menar att deras försök att överbrygga konflikten mellan bestraffande rättvisa och reparativ rättvisa bygger på ett tankefel angående begreppet bestraffning. Han menar att de båda hävdar att en bestraffande respons på ett brott är en nödvändighet och att de menar att denna bestraffning skall utdelas genom reparativa åtgärder. Walgrave menar dock att det som kännetecknar en bestraffning enligt den bestraffande rättvisan är just det avsiktliga påläggandet av lidande. En reparativ åtgärd kan mycket väl upplevas som en börda för en gärningsman, men det finns en skillnad mellan att medvetet utsätta någon för lidande och att ha insikt om att någonting innebär ett lidande. Walgrave menar vidare att bestraffning skall ses som ett medel, medan reparation skall ses som ett mål. Enligt Walgrave är bestraffning en åtgärd som kan användas för att driva igenom principerna för vilket typ av rättsystem och vilka värden som helst. Bestraffning är ett maktverktyg som har till syfte att uttrycka fördömande och leda till lydnad. Reparation å andra sidan är ett resultat, menar Walgrave. Enligt honom står den reparativa rättvisan för att rättvisa skipas genom att skada repareras, och inte genom att någon utsätts för en bestraffning för bestraffningens skull.¹³³

4.3.3 Den bestraffande rättvisans skydd för individuella rättigheter

En fråga som är under diskussion inom den reparativa rättvisan, är huruvida denna nya rättsfilosofi bör utveckla ett skydd för individuella rättigheter, något som det konventionella straffrättsystemet redan innehåller. En oro som finns hos kritiker av den reparativa rättvisan

¹³¹ Duff, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 48.

¹³² Duff, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 53.

¹³³ Walgrave, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 63 f.

är nämligen att rättssäkerhetsskydd såsom grundläggande rättigheter, likhet inför lagen och proportionalitet, kommer att försvinna om den reparativa rättvisan tillåts ta över.¹³⁴ Vedergällningsteoretiker menar att det är orättvist att gärningsmän kan komma att behandlas olika beroende på bland annat om deras brottsoffer är förlåtande eller hämndlystet, eller om det är villigt att genomgå en process vid sidan av det konventionella straffrättssystemet.¹³⁵

Enligt Dignan har den reparativa rörelsen en historia av väldigt okritiska förespråkare som inte riktigt velat se potentiella problem med teorin. Dignan menar dock att de flesta förespråkare för den reparativa rättvisan, såväl som personer som aktivt arbetar inom området, numera accepterar att reparativa processer skall regleras genom processuella begränsningar som baseras på vissa värden. Dignan menar att i och med att vi nu befinner oss i ett skede där förhållandet mellan reparativ rättvisa och den konventionella straffrätten diskuteras väldigt intensivt är det viktigt att frågan om hur den reparativa rättvisan skall definieras och implementeras inom straffrättssystemen. Här måste man inse behovet av normativa begränsningar som behövs för att visionen om en reparativ rättvisa skall kunna realiseras i praktiken.¹³⁶ Att ha begränsande skyddsregler samt ett organ som kontrollerar åttlydnaden av dessa skyddsregler är viktigt för att kontrollera att parternas överenskommelser inte överskrider en rimlig nivå.¹³⁷ Enligt Dignan själv skulle dessa begränsande skyddsregler föreskriva ett frivilligt deltagande av parterna, en dialog som präglas av en ömsesidig respekt, i övrigt icke tvingande procedurer samt en balanserad avvägning mellan parternas intressen.¹³⁸

Braithwaite menar att det finns positiva inslag i den västerländska rättstraditionen. Han menar att det nordamerikanska och de europeiska rättssystemens rättighetsskydd samt traditionen med en straffrätt som är skild från civilrätten är värda att försvara. Däremot utpekar Braithwaite också negativa inslag i dessa system. Exempelvis pekar han på en alltför rigid uppfattning om lagens förmåga att uppnå resultat, där det förutsätts att en juridisk lösning ska kunna passa alla situationer. Han kritiserar också föreställningen om proportionalitet, vedergällningsteorier samt stigmatisering av gärningsmän. Han avvisar dock inte dessa doktriner som orimliga i sig, så länge de inte förespråkar att en person skall

¹³⁴ Marshall, *Restorative Justice: An Overview*, s. 8.

¹³⁵ Braithwaite, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, s. 125 f.

¹³⁶ Dignan, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 135.

¹³⁷ Dignan, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 147.

¹³⁸ Dignan, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 136 f.

frihetsberövas av den enda anledningen att om man inte skulle göra det, skulle det vara ett *oproportionerligt* milt sätt att bemöta en brottslig gärning.¹³⁹

4.3.4 Kravet på frivillighet

Enligt Marshall krävs det att det traditionella rättssystemet hanterar fall där den reparativa rättvisan inte är applicerbar, exempelvis då någon av parterna inte är villig att delta. Enligt honom visar dock erfarenheter från verkligheten att majoriteten av de människor som tillfrågas vill delta i reparativa program.¹⁴⁰ Marshall påpekar dock att frågan om frivillighet inte är helt enkel. Vad gäller brottsoffer menar han att frivillighet är absolut nödvändigt för att en rehabiliterande effekt skall kunna uppnås. För gärningsmannens del däremot, menar Marshall att det är berättigat att fråga sig hur frivillig deras frivilliga engagemang egentligen behöver vara. Han menar att viss övertalning för att få en gärningsman att välja att delta i ett reparativt program är varken oskäligt eller skadligt så länge det slutliga deltagandet sker aktivt och villigt.¹⁴¹

Även Hareide påpekar att en frivillighet i ett medlingsförfarande inte är detsamma som total frihet. Vi måste komma ihåg att det alltid kommer att finnas någon form av påverkan. Att ha som målsättning att en person fattar ett beslut om att delta i medling är alltså inte rimligt. Det viktiga är istället att sträva efter att få ett väl genomtänkt beslut från individen.¹⁴²

4.3.5 Förslag på integrerade system

Även om Braithwaite har en negativ inställning till hur kompatibla den reparativa rättvisan och den bestraffande rättvisan är har han utarbetat en integrerad modell som utnyttjar styrkorna hos den reparativa rättvisan och den bestraffande rättvisan. Den integrerade modellen skall täcka upp för de brister som han menar att den reparativa och den bestraffande rättvisan är behäftade med, vad gäller att uppnå efterlydnad.¹⁴³ Modellen åskådliggörs genom en pyramid, där åtgärden i botten av pyramiden skall vara förstahandsalternativet vad gäller straffrättslig sanktion och där man rör sig uppåt i pyramiden beroende på gärningsmannens brist på vilja eller förmåga att följa de åtaganden som krävs av honom eller henne på respektive nivå.

¹³⁹ Braithwaite, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 17.

¹⁴⁰ Marshall, *Restorative Justice: An Overview*, s. 8.

¹⁴¹ Marshall, *Restorative Justice: An Overview*, s. 24.

¹⁴² Hareide, *Konfliktmedling*, s. 324.

¹⁴³ Braithwaite, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, s. 32.

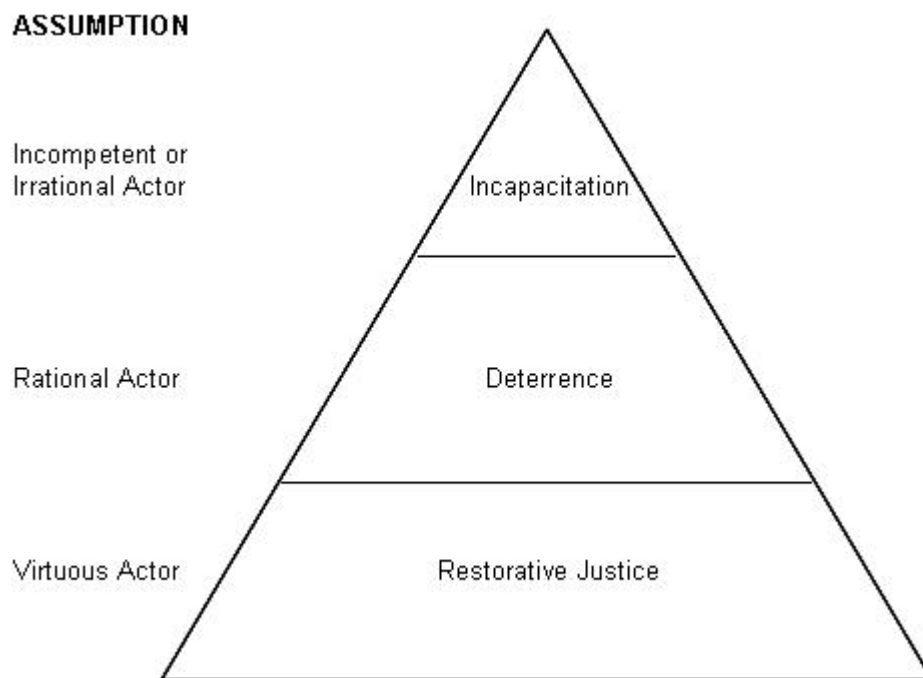

Fig. 3: "Toward an Integration of Restorative Justice, Deterrent and Incapacitative Justice."¹⁴⁴

Genom att i första hand välja en strategi baserat på den reparativa rättvisan menar Braithwaite att vi inte bara vinner den fördelen att individens frihet respekteras i större utsträckning. Hierarkin i pyramiden legitimerar också användandet av mer tvingande åtgärder, då mer respektfulla åtgärder som dialog alltid kommer att ha prövats först.¹⁴⁵ Enligt Braithwaite fungerar också den reparativa rättvisan bäst när det finns ett "spöke" av bestraffning i bakgrunden. Hotet om bestraffning skall dock finnas just i bakgrunden och inte i förgrunden. Ett system som direkt sätter upp ett hot om bestraffning och inte utgår från att gärningsmannen är välvilligt inställd till att göra rätt för sig hämmar i sin tur möjligheten att gärningsmannen utvecklar empati för sitt offer och internaliserar de värden som den reparativa rättvisan står för.¹⁴⁶

Även Dignan menar att det är möjligt att integrera den reparativa rättvisan med den bestraffande rättvisan. Om förespråkare för den reparativa rättvisan kan finna en gemensam grund med förespråkare för den bestraffande rättvisan skulle en stor reform av existerande straff-

¹⁴⁴ Braithwaite, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, s. 32.

¹⁴⁵ Braithwaite, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, s. 32 f.

¹⁴⁶ Braithwaite, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, s. 35 f.

rättssystem kunna ske. Detta skulle gynna såväl brottsoffer som gärningsmän och samhället i stort. Denna anpassning av den reparativa rättvisan i förhållande till den bestraffande rättvisans teorier om bestraffning kan enligt Dignan ske utan att den reparativa rättvisans integritet egentligen kompromissas. Han hävdar att förespråkare för den reparativa rättvisan måste acceptera tanken att reparativa åtgärder faktiskt innebär en form av bestraffning av gärningsmannen och att de därför måste försvaras ur ett moraliskt perspektiv. Åtgärderna måste underkastas begränsande regler vad gäller hur ingripande de får vara. Dessutom menar Dignan att särskilt två frågor måste klargöras, nämligen i vilken utsträckning parterna vill delta i informella reparativa processer samt vad som skall göras i de fall där någon inte vill delta.¹⁴⁷

Dignan har studerat Braithwaites pyramid och kommer till slutsatsen att denna inte alls redovisar en integrerad modell, utan snarare två parallella system, ett bestraffande och ett reparativt, som verkar parallellt med varandra. Som ett alternativ till Braithwaites pyramid har han utarbetat en egen modell som han menar på riktigt integrerar den bestraffande rättvisan och den reparativa rättvisan. Enligt Dignan skulle den primära responsen för den största majoriteten av fall, såsom mindre egendomsbrott och lindrigare våldsbrott, hanteras genom den av de reparativa processerna i pyramiden som anses mest lämplig. I första hand skall alltså en reparativ process där parterna själva hanterar konflikten användas. Att gå till domstol med konflikten skall bara bli aktuellt om exempelvis gärningsmannen inte medger skuld, om parterna själva inte kan eller vill delta eller uppnå en överenskommelse samt om gärningsmannen inte åtgärdar skadan på det sätt som parterna kommit överens om. I fall som dessa aktualiseras vad Dignan kallar en ”restoration order”, alltså ett ovanifrån kommande påbud om att åtgärda skadan. Exempelvis kan en sådan åtgärd vara ett åläggande om kompensation till brottsoffret eller samhällstjänst.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Dignan, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 135-139.

¹⁴⁸ Dignan, *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* s. 145-148.

ASSUMPTION

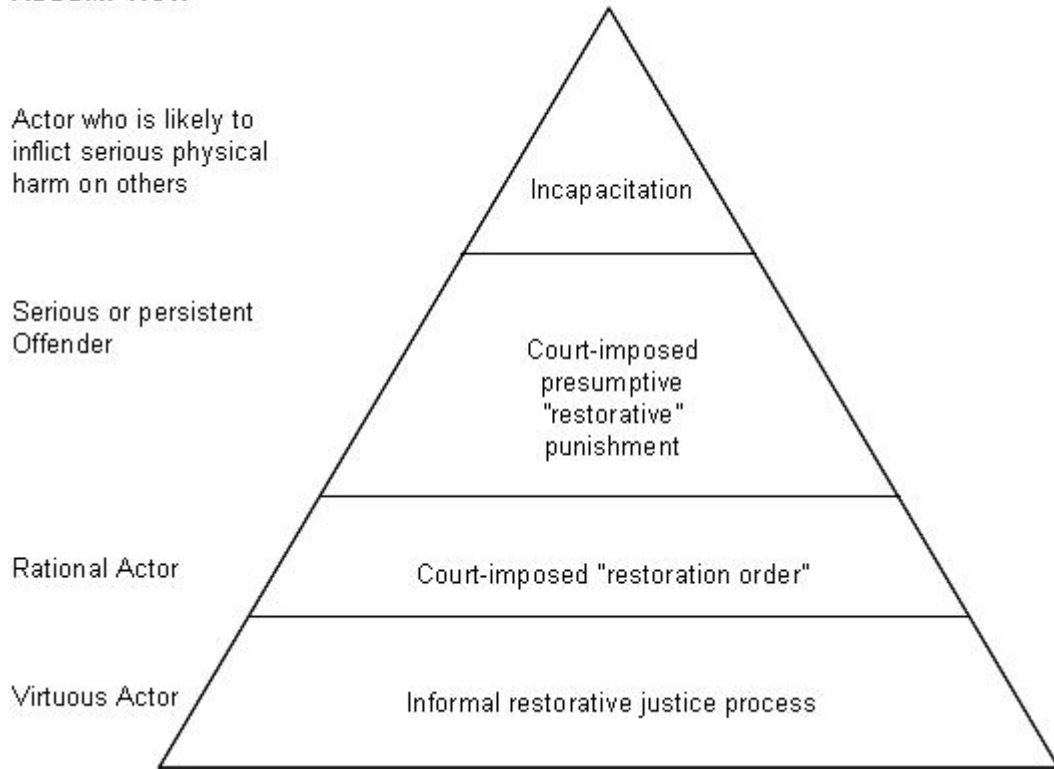

Fig. 4: "Toward a form of replacement discourse based on a "systematic" model of restorative justice."¹⁴⁹

¹⁴⁹ Dignan, Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms? s. 147.

5 Medling i Sverige

5.1 Allmänt

De första svenska medlingsverksamheterna som hanterade brott startade under andra hälften av 1980-talet.¹⁵⁰ I Sverige, liksom i de andra nordiska länderna, har medlingsrörelsen hämtat mest inspiration från USA, men den har också tagit intryck av England, Nya Zeeland och Sydafrika.¹⁵¹ Fram till slutet av 1990-talet bedrevs de olika medlingsverksamheterna i ganska liten skala.¹⁵² Då började fler och fler verksamheter startas upp i landet, med huvudsakligen kommuner som huvudmän.¹⁵³ De olika medlingsverksamheterna har vuxit fram spontant, självständigt från varandra och utan inblandning från statsmakterna.¹⁵⁴ 1998 gav regeringen i uppdrag åt Brå att inleda, stödja, samordna och utvärdera en försöksverksamhet kring medling för unga lagöverträdare. Försöksverksamheten pågick under ett år och omfattade 32 olika projekt runtom i Sverige.¹⁵⁵ Medlingsverksamheterna i Sverige bedrivs numera så gott som uteslutande inom ramen för socialtjänsten. Dock har medlingsverksamheten fram tills nyligen sällan bedrivits som en del av den ordinarie socialtjänstverksamheten utan har istället verkat mer i periferin och drivits av enskilda eldsjälur.¹⁵⁶

Detta kapitel redogör inledningsvis för hur den svenska medlingsverksamheten ser ut avseende vilka brottstyper som är vanligast förekommande och vilka parterna är som deltar i medling. I en rapport från Brottsförebyggande rådet (Brå) som publicerades 2005 redovisas hur medlingsverksamheten ser ut i Sverige och de uppgifter som redovisas nedan baseras på denna rapport.¹⁵⁷ Underlaget är i första hand inkomna medlingsprotokoll fram till slutet av 2004 från medlingsverksamheter som fått ekonomiskt stöd från Brå.¹⁵⁸ Därefter redogörs kortfattat för utvecklingen av lagstiftning kring medling. Kapitlet redovisar sedan innehållet i den svenska medlingslagen (MedL) från 2002. Avslutningsvis presenteras lagstiftningen som reglerar vilken plats medling har inom det svenska straffrättsliga systemet.

¹⁵⁰ Rytterbro, Medling – möten med möjligheter: en analys av en nygammal reaktion på brott, s. 5.

¹⁵¹ Hareide, Konfliktmedling, s. 23.

¹⁵² Brå, 2005:14 s. 7.

¹⁵³ Brå, 2005:14 s. 25.

¹⁵⁴ SOU 2000:105 s. 53.

¹⁵⁵ Brå, 2000:8 s. 15 f.

¹⁵⁶ Brå, 2005:14 s. 31 f.

¹⁵⁷ Brottsförebyggande rådet, Medling vid brott på 200-talet, Rapport 2005:14, Brå: Fritzes 2005.

¹⁵⁸ Brå, 2005:14 s. 38.

5.2 Medlingsverksamheten i Sverige

5.2.1 Brottstyper

De vanligaste brottstyperna som medlas i Sverige är snatteri, misshandel och skadegörelse. I och med att snatteri, andra mindre allvarliga stöldbrott och skadegörelse är typiska ungdomsbrott kan detta förklara varför dessa typer av ärenden är så vanligt förekommande bland medlade brott.¹⁵⁹ Beroende på vem som är gärningsman och vem som är brottsoffer varierar dock brottstyperna något. Generellt kan man säga att när ungdomar begår brott mot andra ungdomar är de vanligt förekommande brotten ofredande, hot och misshandel. När äldre personer är brottsoffer är stölder och skadegörelse mer förekommande.¹⁶⁰ Medlingar vid grövre brottslighet förekommer i mycket liten omfattning. Exempel på sådan brottslighet är mordbrand, dråp, dråpförsök och våldtäkt. Även om det fortfarande är väldigt ovanligt med medlingar i så pass allvarliga brott som dessa märks dock en tendens att olika medlingsverksamheter börjar ta sig an allvarligare brott än exempelvis snatterier. Vad gäller misshandelfall har medlingar i dessa ärenden ökat sedan perioden för Brå:s försöksverksamhet, från att vara det fjärde vanligaste till det näst vanligaste brottet.¹⁶¹ Enligt Bernard le Roux, medlare och samordnare vid Medlingsverksamheten i Göteborgs Stad, finns det i Sverige ett mycket starkt motstånd vad gäller medlingar vid allvarliga brott. Enligt honom själv är medlingar vid allvarligare brott dock inget som är omöjligt att genomföra. Däremot påpekar han att dessa typer av medlingar kräver mer kompetens hos medlaren som tar sig an dessa fall.¹⁶²

Vad gäller det vanligaste brottet för medling, snatteri, skiljer sig olika medlingsverksamheter i Sverige mycket åt när det kommer till deras inställning kring att medla i dessa brott. Vissa verksamheter har fokuserat särskilt på denna brottslighet medan andra inte alls medlar i snatteribrott. Anledningen till denna diskrepans är att det finns olika åsikter angående nyttan av att medla vid snatteribrott. Vissa menar att dessa typer av medlingar är verkningslösa medan andra verksamheter menar att de kan se en gynnsam effekt på gärningsmännen och att en medling i även denna typ av ärenden kan fungera som en tydlig signal från samhället att denna brottslighet inte är acceptabel.¹⁶³ Under Brå:s försöksverksamhet var över hälften av de medlade brotten snatterier eller skadegörelser.¹⁶⁴ I sin slutrapport påpekade dock Brå att om det huvudsakliga syftet med en medlingsverksamhet är att förhindra återfall i brott så skall de

¹⁵⁹ Brå, 2005:14 s. 41.

¹⁶⁰ Brå, 2005:14 s. 43.

¹⁶¹ Brå, 2005:14 s. 41.

¹⁶² Intervju med Bernard Le Roux, 22 mars 2007.

¹⁶³ Brå, 2005:14 s. 41 f.

¹⁶⁴ Brå, 2000:8 s. 20.

så kallade strategiska brotten vara de som i första hand skall bli föremål för medling.¹⁶⁵ Med strategiska brott avses de debutbrott som indikerar en hög risk för fortsatt brottslighet. De strategiska brott som Brå identifierat är tillgrepp av fortskaffningsmedel, rån och stöld. Snatteri är ett brott där det statistiskt sett föreligger en väldigt låg risk för fortsatt brottslighet.¹⁶⁶

5.2.2 Deltagande parter

I enlighet med lagstiftarens intentioner är de allra flesta gärningsmän som deltar i medlingarna unga lagöverträdare. De flesta är 14-17 år och ungefär hälften är i den prioriterade åldersgruppen 15-17 år. Runt 40 procent är under straffmyndighetsålder. I de flesta medlade ärenden är brottsoffret inte en privatperson utan istället exempelvis en företrädare för en butik som gärningsmannen snattat från. I bara 40 procent av medlingarna är det en privatperson som gärningsmannen möter. I de fall där en privatperson är brottsoffer är ungefär två tredjedelar under 18 år.¹⁶⁷

5.3 Lagstiftning angående medling

5.3.1 Tillkomsten av en ramlag

Medling har övervägts och diskuterats vid olika tidigare tillfällen men då inte lett till någon lagstiftning.¹⁶⁸ Samtidigt som Brå:s försöksverksamhet initierades tillsattes en utredning som fick i uppdrag att analysera medlingens roll i rättssystemet. År 2000 presenterades utredningen ”Medling vid ungdomsbrott”¹⁶⁹ som innehöll ett förslag till lag om medling. Utredningen, som antog namnet ”Utredningen om medling vid ungdomsbrott”, föreslog redan då bland annat att medlingsverksamheten skulle göras obligatorisk för kommunerna och att Socialstyrelsen skulle bli tillsynsmyndighet för denna verksamhet. Dessutom föreslogs att medling vid ungdomsbrott skulle kunna beaktas i högre grad än vad den

¹⁶⁵ Brå, 2000:8 s. 34.

¹⁶⁶ Brå, 2000:3 s. 7 f.

¹⁶⁷ Brå, 2005:14 s. 43.

¹⁶⁸ Se exempelvis SOU 1993:35 ”Reaktion mot ungdomsbrott.”, RÅ-rapport 1996:6 ”Medlingsverksamhet för unga lagöverträdare. En kartläggning av projekt. Ett förslag till modell för medling.”, SOU 1998:40 ”BROTTSOFFER. Vad har gjorts? Vad bör göras?”.

¹⁶⁹ SOU 2000:105. Medling vid ungdomsbrott.

dåvarande lagstiftningen gav utrymme för.¹⁷⁰ I dessa avseenden anammades dock inte utredningens förslag i regeringens proposition.¹⁷¹ Den 1 juli 2002 trädde dock en lag om medling¹⁷² i kraft.

5.3.2 Medlingen får en tydligare roll inom straffrätten

Under hösten 2002 tillsatte regeringen en utredning som hade till syfte att följa upp och vidareutveckla 1999 års påföljdsreform avseende unga lagöverträdare. I utredningen¹⁷³, som antog namnet ”Ungdomsbrottsutredningen”, avhandlades bland annat frågan om medling vid brott och dess förhållande till straffrätten. I och med denna påföljdsreform kan medling sedan den 1 januari 2007 beaktas i större utsträckning inom rättsväsendet. Från och med den 1 januari 2008 kommer också kommunerna åläggas att ansvara för att medling med anledning av brott kan erbjudas vid fall då gärningsmannen är under 21 år (mer om detta i kapitel 5.5.6).

5.4 Medlingslagen

5.4.1 Medlingslagens tillämpningsområde

1 § MedlL: ”Denna lag gäller medling som anordnas av staten eller av en kommun med anledning av brott”.

2 § MedlL: ”Med medling avses i denna lag att en gärningsman och en målsägande möts inför en medlare för att tala om brottet och följderna av detta.”

Medlingslagen har karaktär av en ramlag, vars syfte är att tillgodose krav på rättssäkerhet när medlingen med anledning av brott sker i offentlig regi, av stat eller kommun. Anledning till att medlingsverksamheten inte detaljreglerades utan bara genom en ramlag var på grund av att det ansågs att verksamheten fortfarande var under utveckling och att den därför inte skulle låsas eller göras alltför fornbunden. En reglering ansågs dock nödvändig för att

¹⁷⁰ SOU 2000:105 s. 11.

¹⁷¹ Prop. 2001/02:126. Medling med anledning av brott.

¹⁷² Lag (2002:445) om medling med anledning av brott.

¹⁷³ SOU 2004:122. Ingripanden mot unga lagöverträdare.

medlingsverksamheten skulle främjas och vinna legitimitet.¹⁷⁴ Begreppet medling är också i enlighet med lagens karaktär av ramlag relativt löst definierat. Det enda som sägs är att medling menas att en gärningsman och en målsägande möts inför en medlare för att tala om brottet och följderna av detta.

5.4.2 Förutsättningar för medling

5 § MedL: ” Medling skall vara frivillig för både gärningsman och målsägande. Det brott som medlingen avser skall vara anmält till polisen. Dessutom skall gärningsmannen ha erkänt gärningen eller delaktighet i denna.

Medling får endast ske om det med hänsyn till samtliga omständigheter framstår som lämpligt. Om gärningsmannen är under tolv år får medling ske endast om det finns synnerliga skäl.”

5.4.2.1 Frivillighet

Även om medlingslagen inte detaljreglerar de materiella förutsättningarna för medling har ändå vissa kriterier uttalats i medlingslagen. För att ett fruktbart medlingsmöte ska kunna komma till stånd är det viktigt att kravet på frivillighet upprätthålls, annars kan inte syftena med medling uppnås. I synnerhet är det viktigt att värna om frivilligheten för brottsoffret, då det inte får riskeras att han eller hon utsätts för något tvång att delta för gärningsmannens skull. Att gärningsmannen deltar på frivillig basis är också viktigt för brottsoffrets skull. Om gärningsmannen egentligen inte vill träffa brottsoffret men ändå känner sig tvingad att delta finns risken att brottsoffret kan utsättas för ytterligare kränkningar under medlingsmötet.¹⁷⁵ Det är viktigt att både gärningsman och brottsoffer får tillfredsställande information om vad medling innebär och får klart för sig att ett deltagande i medling är helt frivilligt. Det får inte förekomma några påtryckningar eller andra åtgärder som gör att någon av parterna på något annat sätt känner sig tvingade att delta.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Prop. 2001/02:126 s. 33.

¹⁷⁵ Prop. 2001/02:126 s. 36.

¹⁷⁶ Prop. 2001/02:126 s. 55.

5.4.2.2 *Erkänd gärning*

Brottet som ligger till grund för medlingen skall vara anmält till polisen och gärningsmannen skall ha erkänt gärningen eller delaktighet i den. Detta beror på att medlingsmötet inte får anta karaktären av en rättegång. Skuldfrågan skall alltså så långt möjligt vara avklarad. I förarbetena uttalas att syftena med medling inte kan uppnås om skuldfrågan inte har avklarats i förväg. Som exempel nämns att en gärningsman omöjligt kan förväntas få förståelse för konsekvenserna av sin brottsliga handling om han eller hon inte ens vill erkänna sin gärning.¹⁷⁷

5.4.2.3 *Allmänt lämplighetskrav*

I medlingslagen sägs att medling bara får ske om det med hänsyn till alla omständigheter framstår som lämpligt. Det är syftena med medling och omständigheterna i det enskilda fallet som skall vara avgörande vid denna bedömning. Av stor betydelse är vilka parterna är och vad de har för relation till varandra.¹⁷⁸ Vid bedömningen av huruvida en speciell brotts handling kan medlas är det viktigt att medlare funderar igenom situationen noggrant innan brottsoffret tillfrågas om att delta i medling. Vid alldeles för integritetskränkande brott kan det vara bäst att inte kontakta brottsoffret angående medling om han eller hon inte själv har uttryckt ett önskemål om att delta i medling. Vid en eventuell medling måste det ställas höga krav på medlarens kompetens.¹⁷⁹ Ju allvarligare brottet är desto större hänsyn måste också tas till brottsoffrets situation.¹⁸⁰ Medling kan ha en stor betydelse i just allvarligare typer av brott, då gärningsmannen kan få ökad insikt om brottets konsekvenser och brottsoffret en möjlighet att bearbeta händelsen.¹⁸¹

5.4.2.4 *Gärningsmannen*

Medlingslagen sätter inte upp några hinder för vilka gärningsmän som kan bli föremål för medling. Det enda som uttryckligen regleras är avseende gärningsmannens ålder i underkant. Det skall föreligga synnerliga skäl för att medling skall kunna genomföras om gärningsmannen är under tolv år. Gärningsmannen måste ha uppnått en viss ålder för att han eller hon faktiskt skall kunna förstå innebörden av medlingsmötet. Yngre barn kan ha svårt för att

¹⁷⁷ Prop. 2001/02:126 s. 42 f.

¹⁷⁸ Prop. 2001/02:126 s. 55.

¹⁷⁹ Prop. 2001/02:126 s. 40.

¹⁸⁰ SOU 2000:105 s. 173.

¹⁸¹ Prop. 2001/02:126 s. 39.

förstå att de faktiskt inte behöver delta i medlingen om de inte vill.¹⁸² Ett exempel på en situation där synnerliga skäl kan anses föreligga och där en medling kan ske med gärningsmän under tolv år är om både gärningsman och brottsoffer är barn och det föreligger någon konflikt mellan dem som behöver redas ut.¹⁸³ Lagstiftaren vill inte hindra medlingar med personer som inte är straffmyndiga eftersom medling rent allmänt kan ses som ett led i en rehabiliterande åtgärd och därför kan vara lämpligt även för dessa personer. Enligt förarbetena skall medling främst komma ifråga för ungdomar mellan 15 och 17 år, men medlingar bör också kunna ske med gärningsmän som är upp till 20 år. Möjligheten att påverka unga människor genom medling antas vara större än för vuxna gärningsmän. Tanken att brottsoffer förmodligen är mer villiga att delta i ett medlingsmöte med unga gärningsmän uttalas också i förarbetena.¹⁸⁴

5.4.2.5 *Brottstyper*

Vad gäller vilka typer av brott som kan bli föremål för medling sätter inte medlingslagen heller upp några definitiva hinder. Enligt förarbetena är det inte lämpligt att utesluta några brott från att kunna bli föremål för medling. I och med att det är medlingens syfte som skall vara avgörande för bedömningen, skall medling kunna vara möjligt vid såväl allvarliga brott som mer bagatellartade samt oavsett om brottsoffret är en juridisk eller fysisk person. Däremot uttalas det att medling inte är möjligt vid så kallade brottsofferlösa brott, som exempelvis narkotikabrott. Det varnas dock för att det vid vissa typer av brott kan vara direkt olämpligt med medling. De brott man i första hand avser här är sexualbrott och våldsbrott i nära relationer.¹⁸⁵ Vid sexualbrott skall det normalt sett inte anses lämpligt med medling.¹⁸⁶ I förarbetena diskuteras också medlingar vid strategiska brott (se kapitel 5.2.1) och de svenska medlingsverksamheternas inriktning på brott som inte identifieras som strategiska brott, som exempelvis snatteri. Enligt förarbetena sägs i denna fråga att det i många fall kan vara viktigt att medling kommer till stånd även vid brott där det kanske inte kunnat visas att medling har en direkt påverkan på återfall i brottslighet.¹⁸⁷

¹⁸² Prop. 2001/02:126 s. 37 f.

¹⁸³ Prop. 2001/02:126 s. 55.

¹⁸⁴ Prop. 2001/02:126 s. 37 f.

¹⁸⁵ Prop. 2001/02:126 s. 40.

¹⁸⁶ Prop. 2001/02:126 s. 55.

¹⁸⁷ Prop. 2001/02:126 s. 39.

5.4.3 Syfte och mål med medling

3 § MedlL: ”Medling skall ske i bägge parterers intresse. Målet skall vara att minska de negativa följderna av brottet.

Medlingen skall syfta till att gärningsmannen får ökad insikt om brottets konsekvenser och att målsäganden ges möjlighet att bearbeta sina upplevelser.”

I förarbetena till medlingslagen påpekas att medling är en metod som främst grundar sig på reparativ rättvisa.¹⁸⁸ Det är alltså ur denna rättsfilosofi som man kan hitta de grundläggande idéerna om vilka syften och mål som finns med medling. I förarbetena sägs, vad gäller det övergripande syftet med medling, att det är möjligt att huvudsyftet med medlingsmötet, i det enskilda fallet, kan vara något annat än de som anges uttryckligen i medlingslagen. Exempel på andra syften som nämns i förarbetena är avlastning av rättsväsendet samt brottsförebyggande effekter.¹⁸⁹ De syften som står angivna i medlingslagen måste dock vara vägledande vid bedömningen av huruvida medling skall äga rum. Dessa syften skall vara centrala vid förberedelserna inför ett medlingsmöte samt under själva mötet.¹⁹⁰ Ibland kan bara själva mötet och dialogen om händelsen vara själva syftet med medlingsmötet.¹⁹¹ Oaktat huvudsyftet med mötet måste alltid parterna behandlas med respekt och hänsyn. Det är viktigt att inte någon av parternas behov åsidosätts: medlingen skall ske i båda parterers intresse. Det är inte acceptabelt att brottsoffret används som ett verktyg för en rehabilitering av gärningsmannen.¹⁹²

I Brå:s slutrapport från försöksverksamheten uttalades att det fanns en bristande tydlighet vad gäller de huvudsakliga målen inom de olika medlingsverksamheterna. Vissa projekt var mer inriktade på att förhindra återfall i brott, medan andra hade fokus på att se till brottsoffrens behov genom att lägga tonvikten vid dialogen och mötet mellan gärningsman och brottsoffer. Den främsta tendensen som man kunde se hos majoriteten av projekten var att fokus låg någonstans mittemellan de två redovisade ovan. En möjlig förklaring till denna brist på huvudsakligt syfte var enligt Brå bristen på en teoretisk grund och att många projekt inte ens hört talas om reparativ rättvisa innan de satte igång.¹⁹³ Regeringen uppmärksammade denna tendens i försöksprojektet i och påpekade att det är viktigt att ange syftet eller syftena med

¹⁸⁸ SOU 2000:105 s. 47.

¹⁸⁹ Prop. 2001/02:126 s. 25 f.

¹⁹⁰ Prop. 2001/02:126 s. 36.

¹⁹¹ SOU 2000:105 s. 172.

¹⁹² Prop. 2001/02:126 s. 36.

¹⁹³ Brå, 2000:8 s. 24 f.

medlingen. För att medling ska kunna försvaras som metod och användandet av denna metod ska kunna öka måste syftena tydligt definieras. Dessutom måste de huvudsakliga syftena tydliggöras för att det skall vara motiverat att fortsätta utvecklingen och satsa på en utökad användning av medling som metod.¹⁹⁴

5.4.4 Medlingsförfarandet

5.4.4.1 Mötet mellan gärningsman och brottsoffer

9 § MedLL: *”Vid medlingsmötet skall målsäganden ges möjlighet att berätta om sin upplevelse av brottet och dess följder. Gärningsmannen skall få möjlighet att berätta varför gärningen kom att begås och ge sin syn på sin situation. Målsäganden kan också framställa önskemål om gottgörelse, och gärningsmannen kan framföra en ursäkt för sitt handlande.”*

I enlighet med lagens karaktär av ramlag sägs det i förarbetena att formerna för medlingsmötet inte skall regleras alldeles för hårt. Hur medlingsmötet ska se ut, och vilka frågor som skall tas upp, är något som måste avgöras från fall till fall. Ibland kan det räcka med att gärningsmannen och brottsoffret träffas och bara pratar mer allmänt om händelsen. Det är dock viktigt att gärningsmannen ges tillfälle att be om ursäkt för sitt handlande och att brottsoffret får möjlighet att framställa önskemål om gottgörelse om han eller hon så vill. Här är det dock viktigt att komma ihåg att det inte finns någon absolut rätt för brottsoffret att kräva gottgörelse, men möjlighet att få framställa ett sådant önskemål skall alltså finnas.¹⁹⁵

5.4.4.2 Kravet på skyndsamhet

6 § MedLL: *”Medlingsförfarandet skall genomföras skyndsamt. Medlaren skall samråda med förundersökningsledaren om medling avses äga rum innan förundersökningen har avslutats. Om medling avses äga rum därefter, men innan det finns en lagakraftvunnen dom, skall medlaren samråda med åklagaren.”*

¹⁹⁴ Prop. 2001/02:126 s. 34 f.

¹⁹⁵ Prop. 2001/02:126 s. 36 f.

Skyndsamhetskravet i medlingslagen betyder inte att medling måste ske i ett tidigt skede av rättsprocessen, utan medling skall kunna ske i alla stadier av densamma.¹⁹⁶ Däremot skall själva förfarandet genomföras med skyndsamhet. I arbetet inför den senaste påföljdsreformen menade utredningen att det precis som inför tillkomsten av medlingslagen inte fanns tillräckliga erfarenheter från de svenska medlingsverksamheterna för att kunna uttala sig om i vilket skede av rättsprocessen som medling lämpligast skall ske.¹⁹⁷ Anledningen till att man inte velat reglera när en medling skall ske är att det inte ansågs finnas tillräckliga erfarenheter från medlingsprojekt för att uttala sig om när medling är lämpligast. Däremot påpekas det i förarbetena att i och med att ett av syftena med medling är att gärningsmannen skall förstå konsekvenserna av sin brottsliga handling är det oftast bäst om medling sker i så snar anslutning till brottet som möjligt.¹⁹⁸

En faktor som är av betydelse för skyndsamhetskravet är att medlingsverksamheten skall fokusera på ungdomsbrottslighet. För unga lagöverträdare finns det sedan tidigare reglering om att rättsprocessen skall genomföras skyndsamt. Huvudregeln är att förundersökning skall vara avslutad och ett beslut skall vara fattat i åtalsfrågan inom sex veckor från dagen för delgivning av brottsmisstanke. Denna tidsfrist kan dock överskridas bland annat om en medling är inplanerad.¹⁹⁹ En reglering om skyndsamhet i medlingsförfaranden går alltså i linje med andra bestämmelser om unga gärningsmän. I förarbetena till medlingslagen uttalas vad gäller särskilt unga gärningsmän att det är viktigt att samhällets reaktion kommer så snart som möjligt efter brottet.²⁰⁰ Samtidigt som det är viktigt att ungdomsmål handläggs snabbt är det viktigt att om en medling är aktuell, den så långt möjligt förläggs tidsmässigt så att den blir del av åklagarens beslutsunderlag.²⁰¹ För att en förlängning av tidsfristen skall vara aktuell är det inte tillräckligt att gärningsmannen sagt sig vara villig att genomgå medling. Medlingsverksamheten bör också ha meddelat att förutsättningarna för medling är uppfyllda och att ett möte är inplanerat.²⁰²

¹⁹⁶ Prop. 2001/02:126 s. 44.

¹⁹⁷ SOU 2004:122 s. 434.

¹⁹⁸ Prop. 2001/02:126 s. 44.

¹⁹⁹ 4 § LUL.

²⁰⁰ Prop. 2001/02:126 s. 44.

²⁰¹ Prop. 2005/06:165 s. 109.

²⁰² Prop. 2005/06:165 s. 140.

5.4.4.3 Information och förberedelser

7 § MedLL: *”Både gärningsman och målsägande skall informeras om vad medlingen innebär och på annat sätt förberedas i den omfattning som behövs.”*

Noggranna förberedelser krävs för att få till stånd ett lyckat medlingsmöte. Enligt förarbetena krävs det som huvudregel, i vart fall vid allvarligare typer av brott, förberedelser genom så kallade förmöten, där medlaren träffar gärningsman och brottsoffer separat. Medlaren är en nyckelperson i detta förberedande arbete. Under förmötet finns möjligheten för medlaren att få en bättre uppfattning om personerna och vad som utspelat sig. Dessutom kan medlaren här bygga upp ett förtroende hos vardera parten. Om brottsoffret är en enskild person som blivit utsatt för ett våldsbrott är det extra viktigt att utföra ett fullgott förberedande arbete. Detsamma gäller om någon av parterna är ett barn. Det är upp till den enskilda medlingsverksamheten att avgöra vilka förberedande åtgärder som krävs i det enskilda fallet.²⁰³

5.4.4.4 Deltagare i medlingsmötet

8 § MedLL: *”Vårdnadshavare för gärningsman och målsägande skall ges tillfälle att närvara vid medlingsmötet, om det inte finns särskilda skäl mot det. Även andra personer kan ges tillfälle att närvara vid medlingsmötet, om det är förenligt med syftet med medlingen och det i övrigt kan anses lämpligt.”*

Medlingslagen medger möjligheten att andra personer än gärningsmannen, brottsoffret och medlaren är närvarande under medlingsmötet. När det gäller ungas brottslighet är det viktigt att föräldrar engageras i åtgärderna för att komma tillrätta med problemet. Vårdnadshavare kan vara ett stöd under medlingen, men de bör ha en passiv roll vid medlingen.²⁰⁴ Vid vissa tillfällen är det inte alls lämpligt att vårdnadshavare deltar under medlingsmötet. Sådana särskilda skäl som gör att vårdnadshavare inte skall ges tillfälle att närvara är desamma som gäller vid bedömningen av huruvida de skall underrättas och kallas till förhör med unga gärningsmän. Exempel på sådana förutsättningar är om vårdnadshavaren varit inblandad i brottet eller om syftet med medlingsmötet går förlorat vid vårdnadshavarens närvaro. Vidare

²⁰³ Prop. 2001/02:126 s. 48.

²⁰⁴ Prop. 2001/02:126 s. 49 f.

kanske den unge motsätter sig att vårdnadshavaren närvarar vid medlingsmötet. I ett sådant fall skall det enligt förarbetena finnas starka skäl för att vårdnadshavaren skall nekas att delta, men några exempel på sådana situationer ges dock inte. Även andra personer än vårdnadshavare kan delta i medlingsmötet. Det kan exempelvis röra sig om familjehemsföräldrar eller stödpersoner till brottsoffret. Lagstiftaren har alltså inte velat stänga dörrarna för att medlingsmötet skall kunna anta karaktären av familjerådslag, om detta anses vara den mest lämpliga metoden i det enskilda fallet. Det är dock inte tänkt att offentliga försvarare, målsägandebiträden eller andra juridiska ombud skall närvara, eftersom medlingsmötet inte är tänkt att vara ett forum för juridiska frågeställningar såsom ansvarsfrågor eller invecklade skadeståndsärenden.²⁰⁵

5.4.5 Medlarens roll

4 § MedL: "Till medlare skall en kompetent och rättrådlig person utses. Medlaren skall vara opartisk."

Medlingslagen har inte reglerat kring vem som får vara medlare mer än att denne person skall vara kompetent och rättrådlig. Under Brå:s försöksverksamhet förekom både lekmanamedlare och tjänstemannamedlare. Lekmannamedlarna stod för 13 % av det totala antalet medlingar.²⁰⁶ I förarbetena sägs att fördelen med att ha tjänstemän som medlare är att de ofta har en utbildning och kompetens som är av värde i medlingar. Dessutom har de ofta en vana vid att arbeta med ungdomar. Däremot sägs att det är resurskrävande med tjänstemannamedlare. Då det identifierats både för- och nackdelar med de båda systemen och att det ännu inte fanns ett tillräckligt underlag för att avgöra frågan om vilka typer av medlare som är mest lämpliga har detta inte reglerats. Lagstiftaren ville inte låsa medlingsverksamheterna för mycket, utan ge dessa utrymme att fortsätta utvecklas. Istället uttalas mer allmänna krav på medlarens personliga egenskaper, utbildning och erfarenhet.²⁰⁷

²⁰⁵ Prop. 2001/02:126 s. 56 f.

²⁰⁶ Brå, 2000:8 s. 21.

²⁰⁷ Prop. 2001/02:126 s. 46 f.

10 § MedlL: *”Medlaren skall medverka till att avtal om gottgörelse träffas endast om det är uppenbart att innehållet i avtalet inte är oskäligt.*

Om det framkommer att gärningsmannen inte uppfyller ett avtal som har träffats mellan parterna, skall medlaren se till att åklagaren genast underrättas om detta, om det inte är obehövt.”

Under medlingsmötet finns möjligheten för parterna att upprätta ett avtal om gottgörelse. Avtalet behöver inte enbart reglera frågor om ekonomisk ersättning, utan kan också röra överenskommelser om hur parterna skall förhålla sig till varandra framöver.²⁰⁸ Medlarens roll i denna process har varit föremål för diskussion i Sverige. Det finns ett motstånd hos främst åklagare och förespråkare för brottsofferfrågor mot avtal om gottgörelse. Det främsta argumentet är att frågor om skadestånd är mycket komplicerade, och ett avtal om gottgörelse där man inte tänker sig för hur man formulerar sig kan leda till att möjligheten att utkräva skadestånd vid ett senare tillfälle går förlorad.²⁰⁹ I sin senaste handbok om medling som Brå publicerat sägs att medlaren skall vara restriktiv vad gäller att upprätta avtal i samband med medlingsmötet. Som huvudregel skall upprättandet av avtal hanteras med varsamhet och i första hand skall avtal slutas bara i ostridiga och okomplicerade frågor. Vid minsta osäkerhet angående avtalets skälighet skall medlaren avstå från att medverka till att avtal kommer till stånd.²¹⁰ I förarbetena till medlingslagen påpekas att i många avseenden är frågan om skadestånd med anledning av brott komplicerad, men att det bör vara möjligt för parterna att kunna ingå avtal om gottgörelse i okomplicerade ärenden om vilka det råder enighet. Det sägs dock också att det inte bör uteslutas att mer komplicerade avtal kan slutas.²¹¹

Såväl lekmanamedlare som tjänstemannamedlare som medlar i offentlig regi är underkastade sekretess angående uppgifter som framkommer under ett medlingsförfarande.²¹² I förarbetena till medlingslagen uttalas att det alltid ingår i medlarens uppdrag att behandla deltagarna i medlingsmötet med respekt och att visa omsorg för dem. En del i detta är att inte orsaka några men för deltagarna efter ett genomfört medlingsmöte. Dessutom nämns att en medlares tystnadsplikt kan spela stor roll för deltagarnas vilja att delta i ett medlingsmöte.²¹³

²⁰⁸ Prop. 2001/02:126 s. 50.

²⁰⁹ Anförande av Brottsoffermyndighetens Generaldirektör Margareta Bergström under Medlingens dag, 26 april 2007 och seminarium under Medlingens dag, 26 april 2007.

²¹⁰ Brå, 2007 s. 46.

²¹¹ Prop. 2001/02:126 s. 50.

²¹² 7:44 och 1:6 SekrL.

²¹³ Prop. 2001/02:126 s. 47.

5.5 Medlingens position i straffrättssystemet

5.5.1 En aktuell diskussion

Under medlingens dag den i Stockolm rörde ett av seminarierna rättsväsendets gemensamma ansvar i medlingsprocessen. Ett steg i detta arbete är att utarbeta en modell för samverkan mellan åklagare, polis och socialtjänst. Sedan årsskiftet är det åklagarmyndigheten som har den sammankallande rollen i den samverkan som skall ske mellan de olika myndigheterna. Catharina Bergquist Levin, överåklagare på Åklagarmyndigheten, var en av de personer som var där för att diskutera medlingens plats i rättssystemet. Bergquist Levin har ansvar för att få medling att fungera inom ramarna för åklagarverksamheten. Hon liknar den svenska medlingsverksamheten vid en fågelunge som precis blivit flygfärdig och nu svävar runt över oss utan att ännu inte sätta ner sina klor och berätta var den hör hemma. Catharina Bergquist Levin menade att det nu gäller att få denna fågel att landa, så att medlingsverksamheten kan fungera inom hela det straffrättsliga systemet. Hon menar att först då verksamheten ordentligt binds samman med hela rättssystemet kan den få den viktiga roll som det varit avsett att den skall få.²¹⁴

Frågan om medlingens plats i det svenska straffrättssystemet har varit föremål för diskussion inför såväl medlingslagens tillkomst som den påföljdsreform som trädde i kraft 2007. Inför medlingslagens tillkomst diskuterades vilken plats i straffrättssystemet medling skulle ha. Samtidigt som regeringen gav i uppdrag åt Brå att inleda och utvärdera en försöksverksamhet tillsattes en utredning som fick i uppdrag att utforska medlingens roll i rättssystemet. Bland annat skulle utredningen ta ställning till vilken betydelse en medling ska tillmätas i den rättsliga processen samt huruvida det skulle vara möjligt att införa medling som en alternativ reaktionsform.²¹⁵ I utskottsbetänkandet från 2004 angående påföljdsreformen behandlades återigen frågan om medlingens ställning i rättsprocessen.²¹⁶ De mer specifika frågor som har behandlats har rört huruvida medling skulle införas som en påföljd, medling som grund för åtalsunderlåtelse samt möjligheten för domstolar att vid straffmätning och påföljdsval beakta att medling har skett. Många av de förslag som Utredningen om medling vid ungdomsbrott lade fram i sitt betänkande genomfördes sedermera inte. I propositionen som regeringen lade fram sades det att tiden ännu inte var mogen för att definitivt ta ställning till vilken betydelse medling skulle ha i rättsprocessen, utöver de möjligheter som redan då fanns att beakta

²¹⁴ Brå, Rättsväsendets uppgift i medlingsprocessen – En fågelunge som snart ska landa.

²¹⁵ SOU 2000:105 s. 41.

²¹⁶ SOU 2004:122 s. 41.

medling.²¹⁷ Däremot har vissa av de förslag som togs upp inför medlingslagens tillkomst fått genomslag i och med påföljdsreformen 2007. En viss ställning har nu alltså medling fått i det svenska straffrättssystemet.

5.5.2 Medling som påföljd

5.5.2.1 *Den svenska straffrättens karaktär*

Frågan om huruvida medling skulle kunna införas som en påföljd diskuterades både inför tillkomsten av medlingslagen samt inför påföljdsreformen 2007. Vid båda tillfällena kom man till samma slutsats: att medling inte skulle införas som påföljd. I förarbetena till medlingslagen uttalades det dock att medling är en metod som bör användas mer i Sverige än vad det gjordes för tillfället.²¹⁸ Samtidigt påpekades det att medlingsverksamheten måste utformas på ett sådant sätt att både gärningsman och brottsoffer ska känna att de har möjlighet att vägra att delta i medlingen: kravet på frivillighet är alltså viktigt att upprätthålla. Utredningen om medling vid ungdomsbrott uppmärksammade att ju mer en medlingsverksamhet expanderar och integreras i straffrättssystemet, desto mer ökar risken att de som deltar i den inte drar nytta av den, utan snarare ser den som något negativt. Det hänvisades också till det svenska straffrättssystemet som helhet, och dess förhållande till reparativ rättvisa. Utredningen om medling vid ungdomsbrott menade att för att det svenska systemet skulle kunna anpassas till filosofin om reparativ rättvisa skulle det krävas ”långtgående förändringar”²¹⁹ av den svenska straffrätten. Samtidigt som det medgavs att tankarna inom den reparativa rättvisan har positiva inslag uttalades att ett sådant system som dessa tankar ger uttryck för är väldigt långt ifrån det svenska system vi har idag.²²⁰ Utredningen om medling vid ungdomsbrott förde främst fram tre starka principer inom den svenska straffrätten, nämligen proportionalitet, konsekvens och förutsebarhet. Dessa principer menade man går stick i stäv med vad den reparativa rättvisan representerar.

²¹⁷ Prop. 2001/02:126 s. 29.

²¹⁸ Prop. 2001/02:126 s. 23 och SOU 2000:105 s. 149.

²¹⁹ SOU 2000:105 s. 150.

²²⁰ SOU 2000: 105 s. 150.

5.5.2.2 Särskild behandling av unga lagöverträdare

Samtidigt som Utredningen om medling vid ungdomsbrott förde fram argument mot en alldeles för långtgående integrering av medlingsinstitutet i den svenska straffrätten betonades det att dessa potentiella problem inte skulle överdrivas, i synnerhet inte vid en diskussion kring påföljder för unga lagöverträdare, vilka redan särbehandlas inom straffrätten. Här öppnade man alltså dörren för att medling skulle kunna passa in som en mer alternativ reaktionsform för unga lagöverträdare. Dock svängde man ytterligare ett varv i sitt resonemang, då man också förde fram att, trots att unga lagöverträdare särbehandlas, de så kallade klassiska straffrättsgrunderna ändå gäller för dessa gärningsmän.²²¹ Här hänvisas till tidigare förarbeten²²² inför olika påföljdsreformer, där principerna om förutsebarhet, proportionalitet och konsekvens behandlats angående unga lagöverträdare.²²³ I propositionen till medlingslagen kom man till samma slutsats som utredningen, nämligen att medling som påföljd inte var önskvärt att införa. Det uttalades dock att medling kan ha en positiv effekt för i vart fall unga lagöverträdare, såväl inom socialtjänstens verksamhetsområde som inom ramarna för rättsväsendet.²²⁴ Det sades också att det fanns ett stort behov av att hitta nya alternativa reaktionsformer på brott, i synnerhet för unga lagöverträdare. Medling skulle i detta avseende kunna fylla en viktig funktion. Däremot ansågs det att tiden ännu inte var mogen för att göra ett slutligt ställningstagande i frågan om vilken ställning medling skall ha i rättsprocessen.²²⁵

I Ungdomsbrottsutredningen hänvisades det till de ställningstaganden som Utredningen om medling vid ungdomsbrott gjorde. Regeringens proposition följde samma linje som Ungdomsbrottsutredningen angående medling som påföljd, men uppmärksammade dock att medling kan ingå som en av flera åtgärder i en vårdplan som socialtjänsten kan utforma för en ung lagöverträdare. En sådan vårdplan redovisas normalt sett för åklagare och domstol. I denna bemärkelse kan medling komma att ingå som en del av påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten.²²⁶

²²¹ SOU 2000:105 s. 157.

²²² Prop. 1997/98:96. Vissa reformer av påföljdssystemet.

²²³ Prop. 1997/98:96 s. 141-151.

²²⁴ Prop. 2001/02:126 s. 24.

²²⁵ Prop. 2001/02:126 s. 29.

²²⁶ 28 § LUL och Prop. 2005/06:165 s. 110.

5.5.2.3 *Kravet på frivillighet i medlingsförfaranden*

Många exempel på problem som Utredningen om medling vid ungdomsbrott menade skulle uppkomma om medling infördes som påföljd har med kravet på frivillighet att göra. Eftersom medling förutsätter att parterna är villiga att medverka, och att brottsoffret inte kan tvingas att delta i ett medlingsmöte, skulle brottsoffret få ett för stort inflytande på valet av påföljd. Risk finns också för att brottsoffret hamnar i en position där han eller hon känner sig tvingad att ställa upp på medling. Utredningen om medling vid ungdomsbrott uppmärksammade i detta sammanhang möjligheten till indirekt medling, alltså ett medlingsmöte där gärningsman och brottsoffer inte träffas öga mot öga, utan där kommunikationen mellan parterna sker uteslutande via medlaren. Här menade dock utredningen att detta alternativ är mindre attraktivt, då det personliga mötet uteblir. Just detta möte är ett av de huvudsakliga syftena med medling.²²⁷

5.5.3 **Villkorade åtalsunderlåtelse**

Diskussioner har också förts kring huruvida medling skulle kunna förenas med en villkorad åtalsunderlåtelse. En villkorad åtalsunderlåtelse skulle innebära att en åklagare beslutar att inte väcka åtal med det villkoret att den unge skulle genomföra en medling. Skulle den unge inte uppfylla detta villkor leder detta till att åklagaren väcker åtal.²²⁸ Detta har dock inte ansetts önskvärt att införa. Argument som Utredningen om medling vid ungdomsbrott förde fram för villkorade åtalsunderlåtelse kopplat till medling var att vikten av att genomföra en medling skulle bli tydlig för den unge gärningsmannen, möjligheten till processekonomiska fördelar samt ett främjande av medlingsverksamheten i allmänhet. De nackdelar som fördes fram var att det bör undvikas att sätta de unga gärningsmännen i en sits där de känner sig tvingade att delta i medling för att slippa att bli åtalade. Dessutom uttalades att risken fanns att om för mycket står på spel för en ung gärningsman kan han eller hon välja att delta i medling av ”fel” anledningar, fast han eller hon egentligen inte är ångerfull och vill be om ursäkt för sitt brott. I förarbetena inför påföljdsreformen togs frågan upp på nytt, och här hänvisades till den argumentation som utredningen om medling vid ungdomsbrott lade fram, främst argumentet om att medling bygger på frivillig medverkan från brottsoffret och att brottsoffret därför får för stor inverkan på den straffrättsliga reaktionen på ett brott, samt att han eller hon kan känna sig tvingade att delta i medling för gärningsmannens skull.²²⁹

²²⁷ SOU 2000:105 s. 156 f.

²²⁸ SOU 2000:105 s. 158.

²²⁹ Prop. 2005/06:165 s. 110 och SOU 2004:122 s. 430.

5.5.4 Medling som grund för åtalsunderlåtelse

5.5.4.1 Tidigare överväganden

Enligt bestämmelsen om åtalsunderlåtelse för unga lagöverträdare, 17 § LUL, kan den unges vilja att kompensera brottsoffret för uppkommen skada eller på något annat sätt försöka gottgöra brottsoffret beaktas vid ett förestående beslut om åtal. Ett exempel på en sådan handling som nämnts i tidigare förarbeten är då gärningsmannen kontaktar målsäganden för att försöka diskutera möjligheter till gottgörelse.²³⁰ I och med 1995 års reform angående handläggning av ungdomsmål tillkom möjligheten att beakta den unge gärningsmannens vilja att gottgöra brottsoffret på något annat sätt än genom att ersätta, avhjälpa eller att begränsa den skada som orsakats genom brottet. Man ville ytterligare uppmuntra unga gärningsmän att ta ansvar för sina handlingar.²³¹ I förarbetena uppmärksammas de medlingsverksamheter som så smått hade börjat startas upp. Genom ett tillägg i bestämmelsen om åtalsunderlåtelse förtydligas att det kan finnas andra sätt som gärningsmannen kan försöka gottgöra målsäganden än att ersätta, avhjälpa eller begränsa uppkommen skada. Ett exempel som nämns är den unge gärningsmannens vilja att delta i medling.²³² Möjligheten att vid beslut om åtalsunderlåtelse beakta en ung lagöverträdarens vilja att göra rätt för sig gentemot målsäganden genom att delta i medling har alltså funnits redan innan medlingslagens tillkomst.

Inför medlingslagens tillkomst föreslogs det att det i 17 § LUL skulle införas en fjärde punkt utöver de tre som redan fanns. Det föreslogs att en åtalsunderlåtelse skulle kunna beslutas, om den unge blev föremål för medling och det med skäl kunde antas att det genom denna åtgärd vidtas vad som är lämpligast för den unge.²³³ Regeringen avvisade detta förslag med hänvisning till att tiden inte var mogen för ett slutligt ställningstagande angående medlingens plats inom det straffrättsliga systemet. Det påpekades också att möjligheten att beakta medling vid tillämpning av 17 § LUL faktiskt redan fanns även om det inte stod uttryckligen i paragrafen.²³⁴

²³⁰ Prop. 1987/88:135 s. 29 f.

²³¹ Prop. 1994/95:12 s. 78.

²³² Prop. 1994/95:12 s. 100.

²³³ SOU 2000:105 s. 198.

²³⁴ Prop. 2001/02:126 s. 28 f.

5.5.4.2 Överväganden inför påföljdsreformen

Inför den senaste påföljdsreformen tog Ungdomsbrottsutredningen återigen upp frågan om medling som särskild grund för åtalsunderlåtelse. Denna gång fann utredningen inte tillräckliga skäl för att låta det faktum att den unge gärningsmannen genomgått medling utgöra en särskild grund för åtalsunderlåtelse.²³⁵ Här fördes fram som huvudargument att medling förutsätter att det finns ett brottsoffer som faktiskt vill delta. Detta leder till att brottsoffret skulle få ett betydande inflytande över vilken straffrättslig sanktion som blir aktuell för ett brott om man skulle införa en reglering om medling som en särskild grund för åtalsunderlåtelse. Ungdomsbrottsutredningen påpekade också risken för att en gärningsman skulle kunna utsätta brottsoffret för påtryckningar att delta i medling för att kunna vinna fördelar i rättsprocessen. Det ifrågasattes också huruvida en bestämmelse om medling som särskild grund för åtalsunderlåtelse skulle åsidosätta kravet på ett rättvist straffrättsystem. Olika gärningsmän som begått samma brott skulle kunna bedömas olika beroende av faktorer utanför deras kontroll. Dessutom hänvisades till bristande forskning kring återfall i brottslighet.²³⁶

En reglering om medling som särskild grund för åtalsunderlåtelse har alltså avvisats. Dock har lagstiftaren ansett att medling ändå skall vara en omständighet som kan beaktas av åklagare.²³⁷ Även om möjligheten att beakta att medling vid beslut om åtalsunderlåtelse funnits sedan tidigare vill lagstiftaren att medlingsinstitutet ska stärkas genom en uttrycklig reglering. Tanken är att en lagändring skall leda till fler beslut om åtalsunderlåtelse såväl som fler medlingar.²³⁸ Sedan den 1 januari 2007 nämns därför uttryckligen i 17 § LUL möjligheten för åklagare att ta hänsyn till att medling har skett vid beslut om åtal av unga lagöverträdare. Enligt förarbetena inför påföljdsreformen påpekas att den ändringen som gjorts i tredje stycket är att betrakta som ett förtydligande av vad som redan tidigare har gällt.²³⁹ Det är viktigt att komma ihåg att det är gärningsmannens *vilja* att medverka i medling som skall beaktas, eftersom ett möte kanske inte kommer till stånd av någon anledning som han eller hon inte kan råda över. Exempelvis kanske målsäganden inte vill delta eller så är medling av någon annan anledning inte är lämplig i det enskilda fallet. Medling kan ha påverkan på både

²³⁵ SOU 2004:122 s. 429.

²³⁶ SOU 2004:122 s. 430.

²³⁷ SOU 2004:122 s. 430.

²³⁸ Prop. 2005/06:165 s. 108.

²³⁹ Prop. 2005/06:165 s. 141.

första och tredje punkten i 17 § LUL, då medling kan ingå som en del av en vårdplan inom socialtjänstens verksamhet.²⁴⁰

17 § LUL: ”Åtalsunderlåtelse får beslutas, om den unge blir föremål för sådan åtgärd som anges nedan och det med skäl kan antas att därigenom vidtas vad som är lämpligast för den unge:

- 1. vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2001:453),*
- 2. vård eller annan åtgärd enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, eller,*
- 3. annan åtgärd som innebär att den unge får hjälp eller stöd.*

Åtalsunderlåtelse får också beslutas, om det är uppenbart att brottet har skett av okynne eller förhastande.

Vid bedömningen av om åtalsunderlåtelse skall meddelas skall åklagaren utöver vad som följer av första och andra styckena särskilt beakta den unges vilja att ersätta målsäganden för skada som uppkommit genom brottet att avhjälpa eller begränsa skadan, att på annat sätt gottgöra målsäganden eller att medverka till att medling kommer till stånd enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott.

Åtalsunderlåtelse får inte beslutas, om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts. Vid bedömningen av om något väsentligt allmänt intresse åsidosätts skall särskilt beaktas om den unge tidigare har gjort sig skyldig till brott.”

22 § LUL: ”Den som får åtalsunderlåtelse enligt 17§ skall iaktta skötsamhet.

Ett beslut om åtalsunderlåtelse får återkallas, om särskilda omständigheter föranleder det. Vid bedömningen av om återkallelse skall ske skall särskilt beaktas om den unge har återfallit i brott inom sex månader från beslutet om åtalsunderlåtelse.”

²⁴⁰ Prop. 2005/06:165 s. 108 f.

5.5.5 Påföljdsval och straffmätning

5.5.5.1 Tidigare överväganden

I utredningen om medling vid ungdomsbrott föreslogs att det skulle införas en bestämmelse om att domstolen vid straffmätningen skulle kunna beakta att en ung gärningsman har deltagit i medling. Man föreslog att punkt 2 i 29:5 BrB uttryckligen skulle stadga att om den tilltalade *deltagit i medling* eller på något annat sätt försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa skada på grund av brottet, skulle detta beaktas vid straffmätningen.²⁴¹ Detta förslag genomfördes dock inte med hänvisning till att tiden inte var mogen att fatta ett beslut om medlingens ställning i rättsprocessen.²⁴²

5.5.5.2 Överväganden inför påföljdsreformen

I och med den senaste påföljdsreformen togs frågan upp igen. Denna gång ansåg Ungdomsbrottsutredningen att det *inte* fanns anledning att föreslå några ändringar av 29:5 BrB. Här togs fasta på den kritik som RÅ hade fört fram i sitt remissvar till utredningen om medling vid ungdomsbrott om att det var tveksamt huruvida en sådan reglering skulle göra någon egentlig skillnad mot vad som redan gäller enligt paragrafen.²⁴³ Utredningen fann alltså ingen anledning att förändra paragrafens lydelse:

29:5 BrB: ”Vid straffmätningen skall rätten utöver brottets straffvärde i skälig omfattning beakta

1. om den tilltalade till följd av brottet drabbats av allvarlig kroppsskada,
2. om den tilltalade efter förmåga sökt förebygga eller avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet,
3. om den tilltalade frivilligt angett sig,
4. om den tilltalade förorsakats men genom att han på grund av brottet utvisats ur riket,
5. om den tilltalade till följd av brottet drabbats av eller om det finns grundad anledning anta att han kommer att drabbas av avskedande eller uppsägning från anställning eller av annat hinder eller synnerlig svårighet i yrkes- eller näringsutövning,
6. om den tilltalade till följd av hög ålder eller dålig hälsa skulle drabbas oskäligt hårt av ett straff utmätt efter brottets straffvärde,

²⁴¹ SOU 2000:105 s. 193.

²⁴² Prop. 2001/02:126 s. 29.

²⁴³ SOU 2004:122 s. 431.

7. om en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks eller

8. om någon annan omständighet föreligger som påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar.

Föreligger omständighet som avses i första stycket, får rätten, om särskilda skäl påkallar det, döma till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet.”

30:4 BrB: *”Vid val av påföljd skall rätten fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Därvid skall rätten beakta sådana omständigheter som anges i 29 kap. 5 §.*

Som skäl för fängelse får rätten, utöver brottslighetens straffvärde och art, beakta att den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till brott.”

5.5.6 Medlingsverksamheten obligatorisk från 1 januari 2008

5.5.6.1 Tidigare överväganden

Redan i utredningen inför medlingslagen föreslogs att medlingsverksamheten skulle göras obligatorisk inom kommunernas socialtjänst. Som främsta anledning till detta ställnings-tagande framfördes att det var viktigt att verksamheten av rättviseskäl gjordes tillgänglig i hela landet. Utredningen om medling vid ungdomsbrott menade att även om det finns andra medel för att få kommunerna att tillhandahålla medlingsverksamhet, såsom riktade bidrag, skulle detta inte vara en tillräcklig garanti för att verksamheten skulle bli tillgänglig överallt.²⁴⁴ De flesta remissinstanser ställde sig positiva till detta förslag. Socialstyrelsen och det dåvarande Svenska Kommunförbundet var de som framförde kritik mot förslaget. Med hänvisning till deras kritik men även till bristande beslutsunderlag samt att denna fråga lämpligen borde hanteras i samband med ett slutligt avgörande om medlingens plats i rätts-systemet beslutade regeringen att vid det tillfället inte reglera vem som skulle ansvara för medlingsverksamheten.²⁴⁵

²⁴⁴ SOU 2000:105 s. 168 f.

²⁴⁵ Prop. 2001/02:126 s. 30.

5.5.6.2 Överväganden inför påföljdsreformen

Inför påföljdsreformen ansåg inte Ungdomsbrottsutredningen att medling skulle göras obligatorisk för kommunerna, men det föreslogs att verksamheten borde organiseras inom socialtjänsten med Socialstyrelsen som samordnande nationell enhet.²⁴⁶ Även om kravet på allmän tillgänglighet och likhet inför lagen starkt talade för att medlingsverksamheten skulle göras obligatorisk, menade man att i och med att medlingen inte hade en så framträdande roll i rättssystemet fanns inte tillräckliga skäl att ålägga kommunerna denna plikt. Ett annat skäl var att utredningen ansåg att det inte fanns tillräckliga kunskaper om medlingens rehabiliterande effekt.²⁴⁷ Utredningens förslag kritiserades dock av flera remissinstanser, bland annat med hänsyn till kravet på likhet inför lagen och principen om förutsebarhet. Regeringen ansåg att de rättviseskäl som fördes fram i tidigare utredningar mycket starkt talade för att unga lagöverträdare och brottsoffer vid ungdomsbrott på lika villkor i hela landet skall kunna erbjudas att delta i medling. Regeringen höll inte heller med Ungdomsbrottsutredningen om att medlingen inte hade en så framträdande roll i rättssystemet att ett obligatorium inte var nödvändigt. Den menade istället att medling har en viss ställning i rättsprocessen, vilket talar för att frågan om huruvida medling kan komma till stånd inte får vara beroende av var den unge gärningsmannen bor.

Det beslutades att regeln om obligatorisk medlingsverksamhet för unga lagöverträdare ska träda i kraft den 1 januari 2008, alltså ett år senare än de andra nya regleringarna i ungdomspåföljdsreformen. Anledningen till detta var att regeringen hade målsättningen att en rikstäckande medlingsverksamhet då skall ha hunnit utvecklas i alla kommuner.²⁴⁸ Sedan 2003 har Brå ett nationellt övergripande ansvar för medlingsverksamheterna. Uppdraget tar dock slut den 31 december 2007. Istället kommer Socialstyrelsen från den 1 januari 2008 vara tillsynsmyndighet för medlingsverksamheterna i Sverige.²⁴⁹

*5:1c § SoctjL: ”Kommunen skall sörja för att medling enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott kan erbjudas när brottet har begåtts av någon som är under 21 år.”
/Träder i kraft 2008-01-01/*

²⁴⁶ SOU 2004:122 s. 437.

²⁴⁷ SOU 2004:122 s. 439.

²⁴⁸ Prop. 2005/06:165 s. 105 f.

²⁴⁹ Brå, 2007 s. 90 f.

6 Diskussion och slutsatser

6.1 Reparativ rättvisa i teorin: Värden och förhållande till den bestraffande rättvisan

För ungefär 30 år sedan såddes fröet till vad som sedermera blev en rättsfilosofi som sätter begrepp som brott och straff i helt nya perspektiv. Nils Christies artikel i *British Journal of Criminology* från 1977 publicerades lämpligt i tiden och satte fingret på de vid den tiden florerande tankar som sedermera kom att bli grundläggande för den reparativa rättvisan. Christie för fram ett nytt perspektiv på vad brott och rättvisa innebär. Han lyfter fram individernas rätt till sina egna konflikter och deras egen förmåga att lösa dessa. Under 90-talet etablerades så den reparativa rättvisan såsom straffrättsfilosofi och metod. Följaktligen har vi att göra med en ung rörelse som fortfarande befinner sig i en utvecklingsfas. Detta gör att den reparativa rättvisan får anses stå på en ganska osäker grund såväl teoretiskt som vad gäller det praktiska arbetet. Detta gör dock den reparativa rörelsen bara mer spännande att studera och följa utvecklingen av.

Den reparativa rättvisan tar ner analysen av brottslighet och reaktioner på brottslighet till en mer basal nivå och betonar att ett brott är en handling som i första hand berör individer, men också samhället i egenskap av sammanslutning av individer och som organism. Statens roll skall vara perifer. Istället är ett direkt och personligt engagemang från berörda individer eller samhällsmedlemmar den avgörande faktorn vid konfliktlösningen. Jag anser att detta perspektiv kan vara väldigt bra att anlägga inom straffrätten, då det kan leda till att behov hos såväl brottsoffer som gärningsmän kan tillgodoses, vilket i förlängningen gynnar samhället i stort. Den reparativa rättvisan förespråkar också ett pragmatiskt sätt att möta brottslighet där fokus ligger på att reparera den specifika skada som uppkommit på grund av brottet i det enskilda fallet. Det som gör den reparativa rättvisan väsensskild från det konventionella straffrättsystemet är enligt min mening ambitionen att söka återställa de inblandade parterna emotionellt. Grundläggande för den reparativa rättvisan är att såväl gärningsmän som brottsoffer har känslomässiga behov efter ett brott som måste tillgodoses. Det anses att det bästa sättet att göra detta är genom ett möte och en fördjupad relation till varandra. Dessa tankar kan med fog anses gå stick i stäv med det konventionella straffrättsystemets grundläggande karaktärsdrag, vars rättvisemodell stipulerar att staten är det egentliga brottsoffret och att den

lämpliga reaktionen på ett brott är att passivisera parterna och utsätta dem för en polemiserande och formaliserad rättsprocess.

Den reparativa rörelsen har vuxit fram dels genom olika praktiska verksamheter, dels genom filosofiska diskussioner kring vad som utgör rättvisa. Rörelsen har i den bemärkelsen så att säga dubbla rotsystem. Rent generellt kan man alltså säga att den reparativa rättvisan än så länge kan beskrivas såväl som en metod för konfliktlösning som en vision om rättvisa som åtföljs av en uppsättning värden. Marshalls definition av reparativ rättvisa må vara en ofta använd definition, men den kritik som riktats mot den måste anses välgrundad. Reparativ rättvisa kan inte bara definieras som en process där parterna själva kommer överens om en lösning för att hantera konsekvenserna av ett brott. En sådan beskrivning av reparativ rättvisa missar att ge uttryck för värden som ändå anses förkroppsliga mycket av den reparativa rättvisan, såsom förlåtelse, respekt och medmänsklighet. Jag är tveksam till att någon som säger sig förfäktat reparativ rättvisa skulle vilja ställa sig bakom en process där exempelvis en gärningsman går med på att underkasta sig en förnedrande behandling av något slag för att tillfredsställa brottsoffret behov av upprättelse. Även om Marshalls definition alltså får anses bristfällig, anser jag ändå att det är positivt att ansatser görs att definiera vad reparativ rättvisa är. För det första tvingar det den reparativa rörelsen att fundera igenom vad den egentligen representerar och vad den vill uppnå. För det andra kan en väl formulerad definition ha ett pedagogiskt värde, då den kan användas för att sprida kunskap om den reparativa rörelsen på ett för allmänheten lättillgängligt sätt.

Det finns ett ord som på ett bra sätt sammanfattar de grundläggande värdena som den reparativa rättvisan står för, och det är *frivillighet*. Jag skulle till och med vilja påstå att rättsfilosofin till viss del står och faller med detta begrepp. Tanken om frivillighet innesluter enligt min mening förfäktandet av individuellt engagemang, direkt dialog, självbestämmande och demokrati. Men samtidigt som begreppet frivillighet tydliggör många positiva tankar inom den reparativa rättvisan skapar det också ett stort problem för teorin. Precis som Marshall och Hareide påpekar är en individs känsla av frivillighet långt ifrån lätt att uppskatta. Hur kan vi vara säkra på att en individ deltar i en reparativ process av egen fri vilja? Hur kan vi vara säkra på att en eventuell frivillighet bottnar i godhjärtade motiv och inte av motiv som går stick i stäv med den reparativa rättvisans värden? Hur mycket påverkan kan vara acceptabelt för att få en individ att vilja delta i en reparativ process? Frågor som dessa är mycket viktiga att ställa, i synnerhet i diskussioner kring en implementering av reparativa processer såsom medling inom ramarna för ett straffrättsligt system.

Förespråkarna för reparativ rättvisa har lyckats med att presentera en pedagogisk historiebegränsning, som lyfter fram den reparativa rättvisans förekomst i historien. Att, såsom Braithwaite angående de västerländska rättssystemen och Hareide angående den nordiska rättstraditionen, visa att reparativa tankar och metoder förekommit i historien och att lyfta fram de positiva inslagen i dessa tidigare metoder för konfliktlösning gör man den reparativa rättvisan mindre skrämmande. Det nya tankesätt som den reparativa rättvisan presenterar framstår på detta sätt som inte alls särskilt okonventionellt, utan snarare bekant och förnuftigt. Genom att påvisa att andra modeller för rättvisa har funnits genom historien, skapar man också en bättre grund för att argumentera att det system vi har idag inte nödvändigtvis måste kvarstå, att det inte är det enda eller det bästa alternativet. En risk som man dock bör vara medveten om vid denna argumentation är att den lätt kan uppfattas som förespråkande det system som vi hade förr och en återgång till en svunnen tid. Av denna anledning är det bra att som Hareide har gjort, påpeka att någon strävan efter en tillbakagång till en rättvisa med många negativa inslag är något som den reparativa rörelsen på intet vis ställer sig bakom. Exempel som Hareide och Braithwaite själva nämner om de äldre systemen är kroppsbestraffningar och utstötning.

Den reparativa rättvisan har till stor del definierat sig själv i förhållande till den konstruerade motsatsen bestraffande rättvisa, ett begrepp som i många avseenden kan ses som synonymt med det etablerade västerländska straffrättsystemet. Den reparativa rättvisan måste alltså kännetecknas främst som en rörelse som kritiserar det som är normen. Genom att vara i opposition finns dock tyvärr risken att rörelsen cementeras i denna roll. Jag menar att det är viktigt att den reparativa rättvisan försöker att etablera en självständighet genom att presentera ett väl genomtänkt alternativ till det konventionella rättssystemet, så att rörelsen inte bara stannar vid att vara en kritisk röst. Enligt min mening är det en lätt sak att peka ut brister hos ett befintligt system, desto svårare är det däremot att presentera ett hållbart alternativ.

De mest betydande skillnaderna mellan den reparativa rättvisan och den bestraffande rättvisan är enligt min mening synen på de inblandande parternas roll i lösandet av konflikten och synen på hur en adekvat rättskipningsprocess ser ut. Förespråkare för den reparativa rättvisan menar att den bestraffande rättvisan marginaliserar såväl brottsoffer som gärningsman, genom en formalistisk rättsprocess som fokuserar på ett objektiva och på förhand bestämt skuldbegrepp. Den reparativa rättvisan har istället en mer pragmatisk och individualistisk approach där den uppkomna skadan i det enskilda fallet är det centrala.

Huvudsyftet med rättsprocessen är att reparera denna skada, vilket sker genom en informell och personlig dialog mellan de inblandade individerna. Istället för att polemisera mellan parterna försöker man uppnå enighet och försoning.

Enligt min mening ställs konflikten mellan den bestraffande rättvisan och den reparativa rättvisan på sin spets, synas i sömmarna och blir mest intressant vid diskussionen kring huruvida den reparativa rättvisan och den bestraffande rättvisan kan förenas inom ett integrerat system. En sådan diskussion får automatiskt en väldigt praktisk prägel och tvingar förespråkare för olika rättvisafilosofier att erkänna brister i sina egna teorier såväl som att identifiera och acceptera goda argument hos motståndarna. Jag anser att diskussionen om en eventuell integrering av den bestraffande rättvisan och den reparativa rättvisan nu har blivit aktuell på grund av att en någorlunda enhetlig teori nu har formulerats inom den reparativa rörelsen och att flertalet reparativa metoder har utvecklats och etablerats. Med en någorlunda stabil teoretisk och praktisk grund blir ett naturligt steg att gå vidare med den reparativa visionen och försöka vinna insteg i de straffrättsliga systemen. Jag tycker mig se att den reparativa rörelsen nu ställs inför ett val: Skall den principfast förbli trogen sina höga visioner eller välja en mer pragmatisk och kompromissande väg? Det senare alternativet skulle tvinga förespråkare för den reparativa rättvisan att erkänna positiva inslag i det system man gått in så hårt för att kritisera, vilket skulle kunna innebära ett hot mot den reparativa rörelsens trovärdighet. Jag menar dock att denna risk uppvägs av den potentiella vinsten av att rörelsen gör upp med den naivitet som ibland präglar filosofin, särskilt vad gäller vilka brott och gärningsmän som reparativa processer lämpar sig för.

Den frågan som enligt mig är mest grundläggande i diskussionen kring en eventuell implementering av dessa två rättviseparadigm rör begreppet *bestraffning*. Först och främst måste vi definiera vad bestraffning egentligen innebär: Vilka typer av åtgärder kan anses bestraffande? Finns det plats för åtgärder som är bestraffande inom den reparativa rättvisan? Kan någonsin en tvingande åtgärd som har till syfte att tillrättavisa en gärningsman anses som annat än en form av bestraffning? Vad har vi för alternativ annat än olika former av bestraffning gentemot gärningsmän som inte vill göra rätt för sig gentemot sitt brottsoffer? Alla dessa frågor måste beaktas och försöka besvaras. Bland förespråkarna för reparativ rättvisa skiljer sig åsikterna i dessa frågor mycket åt. I ena änden av spektrumet har vi tänkare som Shapland och Daly, som menar att det skapats en konflikt i onödan angående begreppet bestraffning och istället hävdar att bestraffande åtgärder är oundvikliga eller till och med nödvändiga även i reparativa rättssystem. I andra änden av spektrumet finner vi

tänkare som Braithwaite som försöker att påminna om den ”renläriga” reparativa rättviseteorin, som kräver ett beslutsamt avståndstagande från alla former av bestraffning.

Jag har förståelse för att förespråkare för den reparativa rättvisan, i synnerhet de väldigt visionära förespråkarna, kan ha svårigheter med att diskutera en eventuell implementering av reparativ rättvisa inom ramarna för det konventionella rättssystemet, vilket den reparativa rörelsen pekat ut som bestraffande rättvisa; den reparativa rättvisans antites. Det är förståeligt att det kan upplevas som ett nederlag att behöva erkänna brister i sin egen teori såväl som att erkänna positiva inslag i det konventionella straffrättssystemet. För en rörelse som i princip har byggt upp hela sin retorik på att kritisera den bestraffande rättvisan kan en utveckling mot kompromissande och överbryggande av konfliktpunkter leda till en underminering av den egna argumentationen. Jag menar dock att det här kan vara värdefullt för den reparativa rörelsen att anlägga ett lite mer pragmatiskt perspektiv. Faktum är att vi står inför ett etablerat straffrättssystem, som den reparativa rörelsen vill omvälva. Frågan man då måste ställa sig är hur detta lämpligen görs. Tron på en revolution över en natt med ett nytt reparativt paradigm etablerat dagen därpå är enligt mig en naiv inställning. Jag tror på en gradvis implementering av reparativa åtgärder inom det befintliga straffrättssystemet som ett bra tillvägagångssätt som även de mest visionära förespråkarna bör ställa sig bakom. Med ett visst mått av försiktighet och väl genomtänkta processer inom ett regelverk som sätter upp tydliga gränser finns möjligheten för den reparativa rörelsen att bevisa att de reparativa metoderna ger goda resultat på individnivå samtidigt som rättsäkerhetsprinciper kan upprätthållas.

Braithwaites och Dignans förslag på integrerade modeller är väldigt intressanta och tilltalande. Deras förslag visar på försöken att göra upp med en naiv inställning att alla brott kan bemötas genom en reparativ process. Modellerna visar att det finns en insikt bland förespråkarna för reparativ rättvisa att det faktiskt kommer att finnas fall där typiska reparativa metoder inte är användbara. Det kan exempelvis röra sig om gärningsmän som inte är villiga att på något sätt vara tillmötesgående gentemot brottsoffret, eller som är så pass irrationella att de inte är omvändbara utan enbart utgör en fara för sin omgivning. Samtidigt kompromissar varken Braithwaite eller Dignan med åsikten att en reparativ åtgärd skall vara förstahandsalternativet och att bestraffningar såsom frihetsberövande skall vara ett undantag från huvudregeln.

Inom ramarna för den reparativa rättvisan ryms otaliga metoder. Mångfalden av reparativa metoder som involverar olika berörda parter visar på den uppfinningsrikedom och ambition som finns inom den reparativa rörelsen. Medling mellan gärningsman och brottsoffer är bara ett exempel på reparativa metoder men är också prototypen för en reparativ process. Medling förkroppsligar många av de grundläggande reparativa värdena såsom personligt engagemang, dialog och försoning. Dessutom är medling den första reparativa metod som uppstod och kan därför sägas representera den reparativa rättvisans i sin praktik.

De inslag i medling som jag ser som positiva är att både gärningsman och brottsoffer är direkt involverade i att hantera konsekvenserna av ett brott. Under ett medlingsmöte får gärningsmannen möta sitt brottsoffer och därigenom se väldigt verkliga och mänskliga konsekvenser av sin handling. Jag tror absolut att detta kan ha en betydande påverkan på en gärningsman i jämförelse med att ställas inför en ansiktslös stat. Jag anser också att en gärningsman kan stärkas av att tillerkännas delaktighet i att finna en lösning på konflikten och få möjlighet att vara aktiv i denna process. En medling skapar också ett lämpligt forum för ett framförande och ett mottagande av en ursäkt, då medlingsmöten sker i en personlig och intim miljö där såväl gärningsman som brottsoffer kan vara mottagliga för att hantera sådana starka känslor som uppstår vid frågor om förlåtelse.

Den reparativa rättvisan tycks inte sätta upp några egentliga teoretiska hinder för vilka brott som kan bli föremål för medling. Detta är i linje med den visionära inställningen som kan sägas genomsyra rättsfilosofin. Det finns också, förutom en visionär attityd, enligt min mening en vad man skulle kunna kalla humanitärt förhållningssätt som den reparativa rörelsen präglas av: inga människor skall uteslutas, alla har potential att förändras och alla förtjänar att mötas med respekt. Grundtanken är alltså att alla människor är mottagliga för förändring, oavsett vad för allvarligt brott de har begått.

Att den reparativa rättvisan inte vill sätta upp några direkta hinder för vilka som kan bli aktuella för medling stämmer också väl överens med de grundläggande värdena frivillighet och självbestämmande. I en situation där en gärningsman och ett brottsoffer faktiskt vill mötas med anledning av brottet blir det svårt för förespråkare för den reparativa rättvisan att argumentera mot detta. Icke desto mindre finns det förstås situationer där den reparativa rättvisan får problem med att fullt ut gå individerna till mötes på detta sätt. Diskussioner förs numera inom fältet kring när det kan anses mindre lämpligt med medlingar samt vad man bör tänka på om medlingar skall genomföras vid exempelvis allvarliga våldsbrott eller mellan

parter som redan innan hade en nära relation till varandra. Jag menar att detta är en mycket viktig diskussion som måste föras, för att den reparativa rättvisan skall kunna tas på allvar. Rättsfilosofin måste ta ansvar för svagare parter i konflikten som kanske inte alltid ser sin situation med anledning av brottet på samma sätt som en objektiv iakttagare gör. Det är oacceptabelt att exempelvis låta ett brottsoffer möta sin förövare, i en sådan intim och känslösam kontext som ett medlingsmöte faktiskt innebär, och se honom eller henne komma ur processen mer traumatiserad än innan medlingen.

Jag anser att den reparativa rättvisan behöver fortsätta att utvecklas, såväl genom fortsatta teoretiska diskussioner som genom praktiskt och utforskande arbete. Rättsfilosofin innehåller många lovande tankar och inrymmer även många nytänkande och spännande processer som förtjänar att testas och inlemmas i det konventionella straffrättsystemet. Det är dock mycket viktigt att detta utvecklande arbete förenas med en känsla av ansvar och respekt för de individer som blir föremål för den reparativa rättvisans metoder. Jag menar att den reparativa rättvisan har lyckats skaffa sig något av ett trumfkort i den rättspolitiska debatten i och mer försvarandet av brottsoffers och gärningsmäns rätt till respekt, upprättelse och hjälp. Därför är det mycket viktigt att rörelsen inte slarvar med dessa värden när den kämpar för att vinna mark och erkännande. Jag anser att det kan vara bättre att till en början verka mer i periferin, visa på positiva resultat och sedermera sakta etablera en mer framträdande position inom straffrätten.

6.2 Reparativ rättvisa i praktiken: Den svenska medlingslagen och medlingens plats inom den svenska straffrätten

Medling med anledning av brott får anses vara ett relativt nytt fenomen i Sverige, och det råder ingen tvekan om att det är ett nytt fenomen inom den svenska straffrätten. Den svenska medlingsverksamheten existerar fortfarande på en relativ outvecklad nivå, där det hitintills fokuserats på mindre allvarlig brottslighet bland unga gärningsmän. I och med medlingslagens tillkomst tillerkändes den svenska medlingsverksamheten en plats i den svenska straffrätten. Vid denna tidpunkt ansåg dock lagstiftaren att tiden bara var mogen för att sätta upp ramar för den redan befintliga verksamhet som bedrevs inom ramarna för socialtjänsten. Då var rättssäkerheten det främsta argumentet för en lagstiftning. Några ytterligare

ställningstaganden ville man inte göra. I och med den senaste påföljdsreformen för unga lagöverträdare har dock medlingens position inom det straffrättsliga systemet stärkts något.

Enligt medlingslagen är huvudsyftet med medling att ge gärningsmän en ökad insikt om brottets konsekvenser och att brottsoffer får möjligheten att bearbeta sina upplevelser. Under medlingsmötet skall parterna ges möjlighet att berätta om sina upplevelser kring brottet. Möjlighet skall finnas för brottsoffret att framställa önskemål om gottgörelse och för gärningsmannen att framföra en ursäkt. Det kan med fog hävdas att medlingslagen är väldigt öppet formulerad vad gäller formerna för och syftet med medling. Jag menar dock att det finns positiva aspekter av en sådan reglering. För det första fångar formuleringen upp den reparativa rättvisans grundläggande värden. För det andra ger den uttryck för tanken att det bör finnas ett utrymme för att i det enskilda fallet bestämma vilka de huvudsakliga syftena är med just det medlingsmötet. En potentiell negativ effekt av en sådan öppen formulering som medlingslagen ställt upp är dock att ett större ansvar läggs på de enskilda medlingsverksamheterna och de personer som verkar inom dessa. Det krävs en bakomliggande kunskap om den reparativa rättvisan och dess värden för att medlingslagen skall kunna tillämpas på ett tillfredsställande sätt. Å andra sidan, om det är just inom de olika medlingsverksamheterna som just denna kompetens finns, är det enligt min mening bara positivt med en mer öppen reglering som möjliggör en autonomi och uppfinningsrikedom inom medlingsverksamheterna.

Även om lagstiftaren har valt att inte reglera formerna för den svenska medlingsverksamheten har ändå vissa regler satts upp angående förutsättningar för medling. Bland annat skall medlingen vara frivillig för såväl gärningsman som brottsoffer och medling får ske bara om det med hänsyn till samtliga omständigheter i det enskilda fallet kan anses lämpligt. Lagstiftaren ger här uttryck för en försiktig inställning, där man värnar om att inga individer skall utsättas för något tvång eller riskera att traumatiseras. Studerar man förarbetena kan man också utläsa att en särskild omsorg skall riktas mot brottsoffret vid dessa avvägningar. Den svenska lagstiftningen om medling har tillkommit inom ramarna för det straffrättsliga regelverket för unga lagöverträdare, men ger samtidigt uttryck för ett skydd för brottsoffret. Förmodligen är det så att lagstiftaren har valt att understryka vikten av att skydda brottsoffer från att bli ett verktyg i rehabiliteringen av gärningsmän.

Även om medling i första hand skall vara aktuell för unga lagöverträdare har dock inga hinder ställts upp i lagstiftningen vad gäller vilka gärningsmän och vilka brott som kan

medlas. Även om det finns ett motstånd inom den svenska medlingsverksamheten att medla vid allvarliga brott finns det vissa verksamheter som är öppna för sådana medlingar. Detta kan nog ha mycket att göra med att många medlingsverksamheter startats upp och drivits av eldsjälar som har haft en kunskap om och en övertygelse om den reparativa rättvisans värden.

Medlingens position inom den svenska straffrätten kan alltså numera beskrivas som etablerad, om än perifer. Lagstiftaren har bestämt nekat till att låta medling bli en påföljd inom straffrätten. Dessutom har man inte velat förena medling med villkorade åtalsunderlåtelser. De främsta skälen för detta ställningstagande tycks ha varit kravet på frivillighet samt det svenska straffrättssystemets karaktär i förhållande till den reparativa rättvisans karaktär. Lagstiftaren har alltså här tagit fasta dels på den dikotomi som konstruerats mellan den bestraffande rättvisan och den reparativa rättvisan, dels beaktat det grundläggande värdet om frivillighet som förutsättning för reparativa processer.

Även om lagstiftaren inte velat ge medlingen ett alldeles för starkt genomslag i den svenska straffrätten har det ändå uttryckligen stadgats i 17 § LUL att en ung gärningsmans vilja att genomgå medling skall kunna beaktas av en åklagare vid beslut om åtalsunderlåtelse. Det som skiljer en sådan typ av reglering från en reglering om medling som påföljd eller som villkor för åtalsunderlåtelse är att 17 § LUL är en bestämmelse om att medling *kan* beaktas. De senare regleringarna skulle medföra mera av en ”orsak-verkan”-karaktär hos medling som åtgärd inom straffrätten. Detta gäller i synnerhet för medling som villkor för åtalsunderlåtelse. En sådan reglering skulle utan tvekan innebära en risk för att gärningsmän väljer att genomgå medling med allt annat än reparativa värden som motiv. En vilja att delta i ett medlingsmöte skulle kunna komma ur det egoistiska intresset av att komma undan en hårdare straffrättslig sanktion.

Vid studerandet av förarbeten till medlingslagen och olika påföljdsreformer kan man se att det har förkommit mer långtgående förslag och tankar under utredningsarbetena än vad som senare kommit att införas i lagstiftningen. Som exempel kan nämnas att frågan om att stadga en skyldighet för kommuner att erbjuda medling för unga gärningsmän föreslogs redan av Utredningen om medling vid ungdomsbrott. Ett exempel på en diskussion som förts, men där någon reglering ännu inte kommit till stånd, är frågan om en medlings påverkan vid val av påföljd och vid straffmätning. Här har lagstiftaren inte velat göra några uttryckliga regleringar, men har ändå påpekat att medling är en faktor som kan ha betydelse. Sammanfattningsvis kan man alltså konstatera att vid en tillbakablick på och analys av lagstiftnings-

processerna kring medling har lagstiftaren valt att ta långsamma steg framåt och vänta in rätt tidpunkter vad gäller att ge medling en alltför betydande position inom den svenska straffrätten. Riktningen går ändå mot att släppa in denna nya metod att möta brottslighet i det svenska straffrättsystemet. Att en viss rättslig betydelse kan tillmätas medling enligt gällande rätt har också krävt att lagstiftaren gjort medlingsverksamhet till något som alla kommuner måste erbjuda.

6.3 Slutsatser

I denna uppsats inledande kapitel formulerade jag fyra specifika frågeställningar som är centrala i det övergripande syftet att undersöka den reparativa rättvisans teori och praktik. Dessa frågor ställs nu igen, tillsammans med sammanfattande svar på desamma:

Vad är reparativ rättvisa och vilka grundläggande värden står den för?

- Reparativ rättvisa är en rättsfilosofi som har etablerats de senaste 30 åren och som kännetecknas av att den har formulerat en kritik mot det rådande västerländska straffrättsystemet. Genom att sätta sig i ett motsatsförhållande till vad man kallar *bestraffande rättvisa* har den reparativa rättvisans värden kunnat tydliggöras. Grundläggande värden inom den reparativa rättvisan är att individer är de som främst berörs av ett brott och att det är deras behov som skall tillgodoses för att rättvisa skall kunna skipas. Detta skall ske genom en process där gärningsman och brottsoffer möts i en dialog där de själva är direkt och personligt engagerade.

Hur förhåller sig den reparativa rättvisan till det etablerade straffrättsystemet?

- Den reparativa rättvisan erbjuder ett alternativ till det etablerade straffrättsystemet, som man menar ger uttryck för en bestraffande rättvisafilosofi. Numera förs dock diskussioner bland förespråkarna för reparativ rättvisa kring huruvida det är möjligt att överbrygga konflikten mellan den bestraffande rättvisan och den reparativa rättvisan. Vissa ansatser till integrerade modeller har gjorts, men fortfarande kvarstår frågor som det råder oenighet om, bland annat huruvida det finns utrymme för tvingande eller bestraffande åtgärder inom ramarna för den reparativa rättvisans teori.

Vilka är de grundläggande målen och syftena med medling enligt medlingslagen?

- Tankarna bakom medlingslagen är de som den reparativa rättvisefilosofin har formulerat. Det huvudsakliga målet med medling är enligt medlingslagen att minska de negativa konsekvenserna av ett brott. Medlingen skall syfta till gärningsmannen får ökad insikt om brottets konsekvenser och att brottsoffret får en möjlighet att bearbeta sina upplevelser av brottet.

Vilket förhållande har medling till det svenska straffrättssystemet?

- Medling har i och med den senaste påföljdsreformen för unga lagöverträdare fått en etablerad om än perifer position inom den svenska straffrätten. Det har inte ansetts lämpligt att införa medling som en påföljd, och inte heller har lagstiftaren velat knyta medling till villkorade åtalsunderlåtelse. Däremot har lagstiftaren genom ett tillägg i 17 § LUL stadgat att en åklagare kan beakta en ung gärningsmans vilja att genomgå en medling vid ett beslut om åtalsunderlåtelse. Det är också möjligt att beakta att en medling har ägt rum vid val av påföljd samt vid straffmätning, enligt 29:5 och 30:4 BrB. Lagstiftaren har dock valt att inte explicit reglera detta i dessa bestämmelser. Från och med den 1 januari 2008 blir det obligatoriskt för kommunernas socialtjänst att erbjuda medling för gärningsmän under 21 år.

Källförteckning

Lagar

Lag (2002:445) om medling med anledning av brott

Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Sekretesslag (1980:100)

Socialtjänstlag (2001:453)

Brottsbalk (1962:700)

Propositioner

Prop. 1987/88:135 om åtgärder mot unga lagöverträdare

Prop. 1994/95:12. Handläggning av ungdomsmål

Prop. 1997/98:96. Vissa reformer av påföljdssystemet

Prop. 2001/02:126. Medling med anledning av brott

Prop. 2005/06:165. Ingripanden mot unga lagöverträdare

Statens offentliga utredningar

SOU 2000:105. Medling vid ungdomsbrott

SOU 2004:122. Ingripanden mot unga lagöverträdare

Europeiska Unionens Råd

Rådets rambeslut (2001/220/RIF) av den 15 mars 2001 om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden. Celexnummer: 32001F0220

Europarådet

Council of Europe, Committee of ministers, *Recommendation No R(99) 19 of the Committee of Ministers to Member States Concerning Mediation in Penal Matters*, Adopted by the Committee of Ministers on 15 September 1999 at the 679th meeting of the Ministers' deputies

Publikationer från Brottsförebyggande rådet

Brottsförebyggande rådet, *Strategiska brott: vilka brott förutsäger en fortsatt brottskarriär?*, Rapport 2000:3, Brå 2000 (Finns endast tillgänglig på Brottsförebyggande rådets hemsida. <http://www.bra.se>)

Brottsförebyggande rådet, *Medling vid brott: slutrapport från en försöksverksamhet*, Rapport 2000:8, Brå: Fritzes 2000

Brottsförebyggande rådet, *Medling vid brott på 2000-talet*, Rapport 2005:14, Brå: Fritzes 2005

Brottsförebyggande rådet, *Medling vid brott: en handbok*, Brå: Fritzes 2007

Litteratur

Bazemore, G & Elis, L, *Evaluation of restorative justice*. I: Handbook of Restorative Justice. Johnstone, A & Van Ness, D.W., (red), Willan Publishing 2007, s 397-425

Braithwaite, J, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, Oxford University Press 2002

Braithwaite, J, Setting Standards for Restorative Justice, *British Journal of Criminology*, 2002, Vol 42, s 563-577

Braithwaite, J, *Principles of Restorative Justice*. I: Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms? Von Hirsch, A, (red), Oxford Hart 2004, s 1-20

Christie, N, Conflicts as Property, *British Journal of Criminology*, 1977, Vol 17, s 1-15

Daly, K, Restorative justice: The real story, *Punishment & Society*, 2002, Vol 4, s 55-79

Dignan, J, *Towards a Systematic Model of Restorative Justice: Reflections on the Concept, its Context and the need for Clear Constraints*. I: Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms? Von Hirsch, A, (red), Oxford Hart 2004, s 135-156

Doerner, W.G. & Lab, S.P., *Victimology*, 4 uppl, LexisNexis 2005

Duff, A, *Restoration and Retribution*. I: Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms? Von Hirsch, A, (red), Oxford Hart 2004, s 43-59

Hareide, D, *Konfliktmedling*, Studentlitteratur 2006

Kurki, L, *Evaluating Restorative Justice Practices*. I: *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* Von Hirsch, A, (red), Oxford Hart 2004, s 293-314

Peterson Armour, M & Umbreit M, *The Paradox of Forgiveness in Restorative Justice*. I: *Handbook of Forgiveness*. Worthington, Jr, E.L. (red), Routledge 2005, s 491-503

Pranis, K, *Restorative Values*. I: *Handbook of Restorative Justice*. Johnstone, A & Van Ness, D.W., (red), Willan Publishing 2007, s 59-74

Raye, B.E. & Warner Roberts, A, *Restorative Processes*. I: *Handbook of Restorative Justice*. Johnstone, A & Van Ness, D.W., (red), Willan Publishing 2007, s 211-227

Rytterbro, L-L, *Medling – möten med möjligheter: en analys av en nygammal reaktion på brott*, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet 2002

Shapland, J, *Restorative Justice and Criminal Justice: Just Responses to Crime?* I: *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* Von Hirsch, A, (red), Oxford Hart 2004, s 195-217

Umbreit, M, *Victim Meets Offender: The Impact of Restorative Justice and Mediation*, Criminal Justice Press 1994

Umbreit, M, *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, Jossey-Bass 2001

Walgrave, L, *Imposing Restoration Instead of Inflicting Pain: Reflections on the Judicial Reaction to Crime*. I: *Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* Von Hirsch, A, (red), Oxford Hart 2004, s 61-78

Wennberg, S, *Introduktion till straffrätten*, 6 uppl, Norstedts Juridik 2001

Zehr, H, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Criminal Justice*, 3 uppl, Herald Press 2005

Internetkällor

Holender, R, Kommuner tvingas erbjuda medling vid brott, *Dagens Nyheter*, 26 april 2006 (hämtad 30 maj 2007 från <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=147&a=540297&rss=1400>)

Brottsförebyggande rådet, *Rättsväsendets uppgift i medlingsprocessen – En fågelunge som snart ska landa* (hämtad 1 juni 2007 från http://www.bra.se/extra/news/?module_instance=9&id=53)

Marshall, T, *Restorative Justice: An Overview*, Home Office Research Development and Statistics Directorate, 1999
(hämtad 23 mars 2007 från <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/occ-resjus.pdf>)

Intervjuer

Informell intervju med *Bernard le Roux* (medlare och samordnare), Medlingsverksamheten, Göteborgs Stad: Social resursförvaltning, 22 mars 2007

Övrigt

Deltagande i *Medlingens dag*, heldagsseminarium anordnat av Brottsförebyggande rådet, 26 april 2007